

**Adviesaanvraag door de
Minister van WVC
aan de
Raad voor de Kunst
over het beleid van de
sector Kunsten**

Ter voorbereiding van de
nota Cultuurbeleid 1993-1996
met daarin opgenomen
het Kunstenplan

Boekmanstichting-Bibliotheek
Herengracht 415 - 1017 BP Amsterdam
Tel. 243739

W
E L
Z I J N S
V O L K S
G E Z O N D
H E I D E N
C U L T U U R

Raad voor de Kunst
R.J. Schimmelpennincklaan 3
2517 JN DEN HAAG

Ons kenmerk
DGCZ/SCB U 913607

Inlichtingen bij

Doorkiesnummer
3406080

Rijswijk
25 oktober 1991

Onderwerp
adviesaanvraag

Bijlage(n)

Uw brief

Geachte college,

Zoals u inmiddels bekend zal zijn, ben ik voornemens in mei volgend jaar een Nota Cultuurbeleid uit te brengen met de daarbij behorende sectornota's voor de afzonderlijke beleidsterreinen die onder mijn verantwoordelijkheid vallen. Voor de precieze afspraken die ik daarover met de Kamer heb gemaakt, verwijs ik u naar mijn brief aan de Voorzitter van de Tweede Kamer van 13 juni 1991, die u al eerder hebt ontvangen.

Ter voorbereiding van die nota is het mij een genoegen thans de adviesaanvraag aan u voor te leggen op het terrein van de kunsten, respectievelijk het cultuurbehoud. Het is voor de eerste maal dat u wordt gevraagd te adviseren over de volle breedte van dit beleidsterrein, in aanmerking genomen dat de adviesaanvraag over het kunstbeleid vergezeld gaat van circa 300 beleidsplannen van instellingen die in aanmerking willen komen voor een meerjarig subsidie.

Voor het terrein van de omroep, de letteren en de bibliotheken doe ik nu geen adviesaanvraag uitgaan omdat voor de eerste twee deeltherreinen reeds nota's zijn verschenen en ik voor het bibliotheekbeleid binnenkort een notitie hoop uit te brengen. In de Nota Cultuurbeleid zal deze sector uiteraard niet ontbreken.

In deze adviesaanvraag liggen vele specifieke vraagstukken besloten. Daarnaast vraag ik uw bijzondere aandacht voor twee algemene thema's, die in beide adviesaanvragen trouwens een belangrijke rol spelen.

i

In het verlengde van wat ik daarover de afgelopen jaren naar voren heb gebracht tijdens de behandeling van de begrotingen van mijn departement in Tweede en Eerste Kamer is dat allereerst de zorg voor de cultuurparticipatie. Het tweede thema betreft de internationalisering op het terrein van de cultuur.

De instellingen op het terrein van de kunsten heb ik verzocht in hun beleidsplannen aan deze thema's expliciet aandacht te schenken. Ik verzoek u om zowel in meer algemene zin als ook bij de beoordeling van concrete instellingen en initiatieven deze thema's in uw beschouwingen te betrekken.

Met het oog daarop hecht ik eraan reeds op deze plaats enkele facetten van beide beleidsthema's aan u voor te leggen.

Beschouwt u zich overigens vrij om eveneens te reageren op andere vraagstukken van algemene aard waarover u zich in deze fase nog nader wilt uitspreken.

Die ruimte wil ik ook voor mijzelf in de komende periode uitdrukkelijk openhouden.

Cultuurparticipatie

De mogelijkheid tot beoefening en beleving van cultuur door ieder lid van onze samenleving, ongeacht sociale afkomst of maatschappelijke positie, raakt mijns inziens de kern van het cultuurbeleid. Vandaar dat ik mij voorstel het beleid op dit terrein te intensiveren en te specificeren. Wat mij daarbij voor ogen staat is vooral de aansluiting van het gesubsidieerde behoud en aanbod van cultuur bij allerlei vormen van actieve en receptieve omgang met cultuur zoals in de kunstbeoefening door amateurs en de cultuurparticipatie via de media, en bij speciale doelgroepen zoals jongeren. Met een enkel voorbeeld wil ik dit toelichten.

Het beleid op het terrein van de literatuur heeft ook betrekking op kinder- en jeugdboeken en op leesbevordering.

Zo wil ik ook op het gebied van de film het beleidsmatige blikveld verbreden en meer expliciet dan tot nu toe de categorieën documentaire, animatiefilm en jeugdfilm in het beleid betrekken.

Welke mogelijkheden ziet u voor een dergelijke verbreding ook op andere beleidsterreinen, gegeven uiteraard de specifieke rol en verantwoordelijkheid - met de beperkingen die daaraan inherent zijn - van de landelijke overheid?

Dezelfde vraag geldt ook voor het functioneren van instellingen en fondsen. Hoe kunnen bijvoorbeeld musea hun maatschappelijk bereik en de betrokkenheid van het publiek bij hun collecties, maar ook bij de inspanning die het vergt om die collecties in stand te houden en waar mogelijk te verbeteren, nog verder vergroten?

Welke consequenties zou de bovenstaande gedachtengang eventueel dienen te hebben voor de aard

van de deskundigheid die in het cultuurbeleid wordt ingeschakeld bij adviesorganen en fondsen?

Voor de nadere uitwerking van deze vragen verwijs ik naar de achterliggende adviesaanvraag.

Internationalisering

Het internationale beleid op het gebied van de cultuur is in mijn ogen primair een facet van het algemene cultuurbeleid. Desalniettemin zijn er vragen te stellen die in belangrijke mate specifiek zijn voor dit beleidsterrein, dat tegen de achtergrond van een steeds sterkere inhoudelijke en bestuurlijke internationalisering in toenemende mate aandacht behoeft. Voor welke cultuuruitingen/instellingen moeten mogelijkheden worden geschapen om zich meer dan thans op de internationale markt of op het internationale forum te begeven en in hoeverre is daarbij ondersteuning vanuit het cultuurbeleid al dan niet wenselijk of geboden?

Ziet u aan de andere kant redenen om in bepaalde sectoren strikter toe te zien op een aandeel repertoire, thema's voor tentoonstellingen etc. van Nederlandse origine?

Voor de nadere specificering van deze algemene vragen verwijs ik eveneens naar de bijgaande adviesaanvraag.

Financieel kader

De problemen op het terrein van het cultuurbehoud zijn enorm van omvang. Het Deltaplan voor het Cultuurbehoud heeft aangetoond dat de achterstanden in het beheer en behoud van de museale collecties, de archieven, de monumentenzorg en de archeologie nog veel groter zijn dan bij de aanvang van dit reddingsplan werd aangenomen.

De achterstand in beheer en behoud bij de rijksmusea bedraagt meer dan f 400 mln. De rijksarchieven kampen met de verzuring van papieren documenten: 51% van de 158 km archieven die het Rijk bewaart, wordt door verzuring aangetast en zal de komende tijd moeten worden behandeld. Tevens is er door de verkorting van de overbrengingstermijn de komende jaren een extra instroom van archiefbescheiden die wordt geschat op 30 km.

De gebouwen waarin de musea en de archieven gehuisvest zijn, verkeren bouwkundig en klimaattechnisch vaak in slechte staat. Het achterstallig onderhoud en noodzakelijk geachte verbetering van klimaatbeheersingsinstallaties wordt geschat op f 110 mln. Door deze slechte bewaaromstandigheden gaan de collecties versneld achteruit.

Ook de monumentenzorg ziet zich geconfronteerd met het versneld verval van monumenten door verzuring

DGCZ/SCB U 913607

en luchtvervuiling. Tegelijkertijd is het noodzakelijk 18.000 monumenten van jongere bouwkunst aan het monumentenregister toe te voegen. Deze monumenten, met hun specifieke restauratieproblematiek, zullen zwaar op de toch al beperkte middelen drukken.

Ik zie mij geconfronteerd met een beheer- en behoudsproblematiek in de sector van het cultuurbehoud die de inzet van een bedrag van meer dan f 1 miljard zou vergen om die volledig tot een oplossing te brengen. In het regeerakkoord is f 40 mln. per jaar extra beschikbaar gesteld voor cultuur. In de regeringsverklaring heb ik aangegeven deze f 40 mln. vooral te willen inzetten voor cultuurbehoud. In mijn brief van 5 februari 1990 (TK 1989-1990, 21.300 XVI, nr 65) heb ik vervolgens voor 1990,1991 en 1992 verdelingsvoorstellen gedaan voor de inzet van deze extra middelen. Nu is het moment aangebroken waarop opnieuw een afweging nodig is.

De kunsten in ons land nemen met een rijk geschakeerd aanbod een vooraanstaande positie in. Mede vanwege de toenemende internationale concurrentie is het nodig blijvend en selectief te investeren in creativiteit en talent. De honderden beleidsplannen die met het oog op het tweede kunstenplan zijn ingediend, duiden op een hoog ambitieniveau en een bloeiend kunstleven. Tegen deze achtergrond wil ik de kunsten buiten een financiële taakstelling houden. Dat neemt niet weg dat het gehele kunstaanbod kritisch tegen het licht moet worden gehouden en dat op artistieke en/of beleidsmatige overwegingen soms ingrijpende keuzen moeten worden gemaakt.

Ik heb te maken met een omvangrijke financiële taakstelling op mijn begroting. In de paragraaf Financiële prioriteitenstelling van de memorie van toelichting op de ontwerp-begroting 1992 (TK 1991-1992, 22.300 hoofdstuk XVI, nr.2, pagina 10, 11, en 12) heb ik dit uiteengezet. Moeilijke keuzen zijn daarbij onvermijdelijk. In dat kader zijn voor 1992 aan het Parlement de volgende voorstellen op het terrein van de cultuur gedaan: de stopzetting van de bijdrage vanuit monumentenzorg aan het stadsvernieuwingsfonds ad. f 26 mln. en besparingen op het terrein van de bibliotheken.

Alles afwegende ben ik tot de slotsom gekomen dat de f. 40 miljoen niet onaantast kan blijven. Ik ben voornemens een klein deel van de ombuigingen op mijn begroting - f. 4,5 miljoen - ten laste van de f. 40 miljoen te brengen. Het resterende deel van de f. 40 miljoen wordt volledig ingezet op het terrein van cultuurbeheer. Het nog niet ingevulde deel van de ombuigingen wil ik ten laste brengen van het budget voor de monumentenzorg.

Het budget dat beschikbaar is voor de kunsten blijft hiermee buiten de taakstelling, terwijl ook de

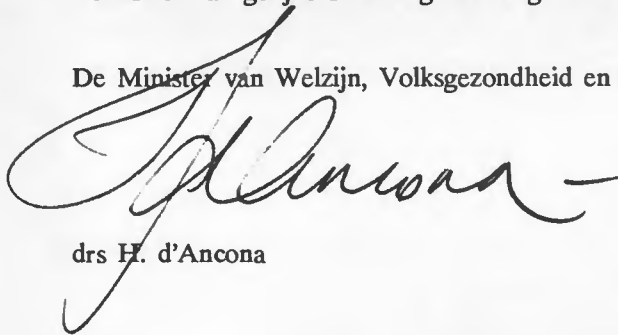
noodzakelijke investering op het terrein van cultuurbeheer doorgang kan vinden. Over deze investering nog het volgende. Met de beschikbare middelen kan slechts een klein deel van de geconstateerde achterstand worden aangepakt. Ik wil er dan ook met nadruk op wijzen dat in de cultuurbeheersector de extra middelen zeer selectief ingezet moeten worden. De beleidsmatige keuzen die ik daarbij - noodgedwongen - maak, heb ik in de adviesaanvraag voor de sector cultuurbeheer verwoord. Tot zover het financiële kader op hoofdlijnen.

Advies

Ik verzoek u mij medio januari 1992 uw advies te doen toekomen. Ik besef dat de beschikbare tijd om tot een weloverwogen advisering te komen over zo'n breed terrein niet ruim is. Maar gezien de afspraken met de Tweede Kamer, waar ik eerder over sprak, acht ik deze termijn noodzakelijk wil uw inbreng in de Nota Cultuurbeleid goed tot zijn recht kunnen komen. Ik wens u veel succes bij het verrichten van uw belangrijke adviserende taak.

Een brief van gelijke strekking heb ik gezonden aan de Raad voor het Cultuurbeheer.

De Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur

drs H. d'Ancona

Inhoudsopgave

Kunstenplan 1

Uitgangspunten

Kwaliteit 2

Cultuurdeelname 4

Doelmatigheid 9

Internationalisering 9

Relatie opleiding - kunstpraktijk 13

Afzonderlijke sectoren

Podiumkunsten 16

Film 24

Beeldende kunst, bouwkunst en vormgeving 31

Kunstbeoefening door amateurs en kunsteducatie 35

Financiële effecten 39

Bijlage: literatuurverwijzingen

Kunstenplan

Het tweede Kunstenplan, dat deel zal uitmaken van de bredere cultuurnota, zet een belangrijke verandering in de wijze waarop het kunstbeleid gevoerd wordt, voort. Nu is het voor het eerst mogelijk een integrale afweging te maken bij de verdeling van het kunstbudget. Het eerste Kunstenplan vormde de aanloop hiertoe. Beter dan voorheen zijn we nu in staat een afweging te maken tussen het bestaande, gevestigde aanbod en wat zich nieuw aandient. Daarbij is het bestaande aanbod natuurlijk niet bij voorbaat verdacht, maar het heeft ook niet op voorhand de voorkeur boven nieuwe initiatieven. Ook is het nu beter mogelijk andere prioriteiten en beleidsaccenten te leggen en waar nodig historisch gegroeide onevenwichtigheden bij te stellen. Op basis van de uiteindelijk gemaakte keuzen, maakt de overheid met de kunstinstellingen afspraken voor vier jaar. Op deze wijze wordt de instelling een zekere mate van continuïteit verschaft, die voor de realisering van de plannen en de bedrijfsvoering van de instellingen grote voordelen biedt.

Integrale karakter

De aldus geschapen mogelijkheid de bestaande verdeling van de middelen kritisch tegen het licht te houden legt uiteraard ook het klassieke verdelingsvraagstuk -wie krijgt wat en waarom- in zijn volle omvang op tafel. Een louter historisch beargumenteerde verdeling verliest zijn geldingskracht. Dat betekent nog niet dat alles opnieuw van de grond af aan kan worden opgebouwd. Zelfs voor verschuivingen van enkele procenten in de verdeling van het kunstbudget zijn vaak ingrijpende operaties noodzakelijk. Maar de mogelijkheden om noodzakelijke verschuivingen ook tussen disciplines aan te brengen zijn nu groter dan ooit. Verschuivingen tussen sectoren hoeven niet alleen het resultaat te zijn van nieuwe beleidsprioriteiten, maar kunnen ook het resultaat zijn van kwaliteitsverschillen van de ingediende plannen in verschillende sectoren. Hoewel ik mij realiseer dat het lastig is om kwaliteiten uit verschillende disciplines met elkaar te vergelijken, het Kunstenplan zou niet aan zijn doel beantwoorden wanneer vanwege een te sectoraal ingerichte beoordeling kwaliteitsmaatstaven te ver uiteen lopen. Ik hoop en verwacht dat U bij de advisering steeds het integrale karakter van het Kunstenplan voor ogen houdt.

Flexibiliteit

Instellingen zullen begrijpelijkerwijs de voorkeur geven aan een vierjarige subsidie-overeenkomst boven incidentele subsidiëring. Wanneer echter wordt toegegeven aan deze opwaartse druk op het Kunstenplan, bestaat het gevaar dat een te groot deel van het kunstbudget voor een te lange tijd vast komt te zitten in meerjarige overeenkomsten. In weerwil van deze opwaartse druk wil ik een groter deel van de kunstbegroting vrij houden om gedurende de kunstplanperiode flexibel te kunnen inspelen op actuele ontwikkelingen in de kunst. Voor het vrijspelen van die financiële buffer denk ik aan een reductie met enkele procenten van het subsidievolume dat tot dusverre

werd gereserveerd voor structureel gesubsidieerde instellingen. Een belangrijk deel van deze gelden wil ik beschikbaar houden voor incidentele subsidies. Voor jonge, nog niet gevestigde kunstenaars zijn deze subsidiemogelijkheden van het grootste belang en het is dan ook zaak deze kanalen niet alleen open te houden maar ook te verbreden. Ik meen hiermee ook tegemoet te komen aan Uw uitdrukkelijke wens meer geld voor projectsubsidies beschikbaar te stellen. Het ligt voor de hand deze extra middelen voor projectsubsidies dan ook niet voor vier jaar, maar per jaar toe te delen aan de fondsen en instellingen, die met de verdeling van projectsubsidies zijn belast. Dit betekent onvermijdelijk dat bij de advisering de grootst mogelijke terughoudendheid betracht moet worden in de toekenning van meerjarige subsidies. Door de verruiming van de incidentele budgetten hoeft afwijzing van een meerjarige subsidie nog niet te leiden tot verdwijning van een initiatief.

Uitgangspunten

Kwaliteit

We hebben onszelf al met al voor een niet eenvoudige opgave geplaatst, die hoge eisen stelt aan de oordeelsbekwaamheid van adviseurs en de zorgvuldigheid van de besluitvorming. Tegelijkertijd dwingt de opzet tot grotere openheid en het expliciteren van argumenten en keuzen. Dat is, dunkt me, pure winst.

Ik acht het daarom een goede zaak dat U zelf een eerste stap heeft willen zetten door in een vooradvies aan te geven op basis van welke uitgangspunten U de beleidsplannen wilt beoordelen. Dat U daarbij het primaat bij de kwaliteit heeft gelegd spreekt voor zichzelf. Kwaliteit is in het kunstbeleid het leidende beginsel op grond waarvan de middelen worden toegewezen. Daarnaast spelen overwegingen van pluriformiteit en sociale en geografische spreiding een rol. U hebt zich niet laten verleiden tot allerlei bespiegelingen over wat kwaliteit is, maar volstaan met het aangeven van een aantal trefwoorden, waar ik mij in beginsel in kan vinden. Ik kom echter over de hantering van het kwaliteitsbeginsel nog uitgebreider te spreken in de cultuurnota. Ik volsta hier met het volgende op te merken.

Het is van belang ons goed te realiseren dat het kunstbeleid eerst en vooral een *aanbodbeleid* is. De rijksoverheid draagt zorg voor de instandhouding van een groot aantal voorzieningen dat grotendeels is gericht op de productie, de distributie en het behoud van cultuuruitingen. De vraag of een bepaald aanbod in aanmerking komt voor overheidssteun wordt in overwegende mate bepaald door *het oordeel van professionals over de kwaliteit van het aanbod*. De belangrijkste voordelen van wat men de "emancipatie" van het kwaliteitsbeginsel zou kunnen noemen zijn dat de selectie van het kunstaanbod niet gebonden is aan de eisen die de markt stelt, aan de voorkeuren van het grootst denkbare publiek en aan een directe inhoudelijke politieke bemoeienis. Ik meen echter dat aan een eenzijdige selectie van het aanbod door professionals bepaalde neveneffecten en risico's verbonden zijn, waarover ik overigens al sprak in mijn brief

over fondsvorming van 4 december 1990. In deze brief heb ik gewezen op het gevaar dat verbonden is aan verdergaande specialisering in de beoordeling; immers naarmate specialisering verder wordt doorgevoerd, komen deskundigheid en belangenbehartiging dichter bij elkaar te liggen, zeker wanneer bij de selectie van adviseurs in overwegende mate een beroep wordt gedaan op mensen uit de eigen beroepssector. Dat laatste houdt ook het risico in van corporatisme en een naar-binnen-gerichtheid. Ik wil hier ook nog eens wijzen op het gevaar dat in sommige gevallen de deelname van het publiek aan het kunstaanbod teveel uit het beeld verdwijnt. Het smaakoordeel van professionals hoeft immers niet altijd gelijk op te gaan met dat van het publiek, ook niet van het al in kunst geïnteresseerde publiek.

Doorgaans zal het voldoende zijn wanneer adviseurs en beslissers zich van deze gevaren voortdurend rekenschap geven. Een andere en betere manier is vaak ook niet voorhanden. Soms is het echter wel mogelijk het aanbod op een andere wijze te sturen, bijvoorbeeld via de markt. Ik denk onder andere aan de rentesubsidieregeling. Mits voldaan aan kwalitatieve maatstaven, kan een dergelijk instrument een contrapunt vormen ten opzichte van een selectie door deskundigen. Daarbij treedt het een niet in de plaats van het ander. Het gaat meer om een systeem van "checks and balances" dan om een ideologische keuze voor het een of het ander. In mijn cultuurnota kom ik hier uitgebreider op terug.

Investeren in kwaliteit

Sprekend over het kunstvakonderwijs heeft U in Uw vooradvies gewezen op de repercussies die de sterk gegroeide uitstroom van het kunstonderwijs heeft op de kwaliteit van de kunst. De feiten met betrekking tot de relatie tussen het onderwijs en de beroepspraktijk geven voedsel aan die gedachte. Zowel in kwantitatieve, als in kwalitatieve zin is de aansluiting tussen opleiding en praktijk niet optimaal. Ondanks het gestegen aanbod van afgestudeerden, kan vaak niet voldaan worden aan de kwalificaties die de praktijk vraagt. Ik kom over het kunstonderwijs nog te spreken. U voegt echter aan die constatering over het kunstvakonderwijs een opmerking toe die een bredere strekking heeft en nadere beschouwing verdient. "Jarenlang kon met kracht van feiten de stelling worden verdedigd, dat kunstbeoefening op een brede basis noodzakelijk was om toppen van kwaliteit te realiseren. Duizend bloemen moesten bloeien, niet alleen om elck wat wils te bieden, maar ook om de humuslaag te vormen, waarop lelies van ongekende schoonheid konden gedijen. Een dergelijke benadering lijkt inmiddels door de ontwikkelingen achterhaald." Voor het gedijen van kunst is een behoorlijke humuslaag als voedingsbodem onontbeerlijk. Over de noodzakelijke omvang van die humuslaag kan slechts in speculatieve termen gesproken worden. Minder speculatief is de stelling dat wanneer de subsidieverstrekkingen uit een natuurlijke neiging tot verdelende rechtvaardigheid teveel toegeven aan de opwaartse druk, die ontstaat door een toename van het aantal kunstenaars, dit er toe kan leiden dat kwaliteitsmaatstaven onder druk komen te staan en dat aan de meest getalenteerde kunstenaars onvoldoende continuïteit kan

worden geboden. Dat kan leiden tot wat wel genoemd is 'de democratie van de middelmaat'. Ik memoreer in dit verband het onderzoek naar het functioneren van de filmfondsen (rapport Driessen), waaruit blijkt dat een wel erg groot deel van de films die met steun van een van de fondsen tot stand zijn gekomen, gevormd wordt door zgn. 'opera prima'. De breedte gaat hier ten koste van de continuïteit, aldus het onderzoek. Ik wijs ook op de evaluatie van het beeldende kunstbeleid, waarin geconstateerd wordt dat meer kunstenaars dan ten tijde van de BKR subsidie hebben ontvangen, zij het in de meeste gevallen slechts bescheiden bedragen.

Kwaliteit is niet op afroep beschikbaar. Om tot kwaliteit te komen is het nodig doelgericht en vaak langdurig te investeren in talent zonder garanties op succes. Continuïteit is onmisbaar voor de ontwikkeling van het kunstenaarschap. Wanneer talent vermoed wordt, moeten nieuwkomers de kans krijgen zichzelf te bewijzen. Maar vervolgens moet scherper geselecteerd worden. Daarvoor is het ook nodig systematischer artistieke resultaten achteraf te beoordelen. Het zal geen verbazing wekken dat ik in dit verband veel waarde hecht aan werkplaatsen en tweede fase voorzieningen, waarin op basis van een strenge voorselectie en strakke artistieke coaching doelgericht in kwaliteit geïnvesteed wordt.

Cultuurdeelname

Ik kom nu op een belangrijk thema van het cultuurbeleid, het bevorderen van de cultuurdeelname en het vergroten van de werkingssfeer van de kunst, door U aangeduid als de 'actieradius van de kunst'. Het is onmiskenbaar zo dat statistieken over de publieke belangstelling voor kunst een beperkte indicatie geven van de betekenis die kunst heeft voor een samenleving. Wanneer kunst omschreven wordt als het domein waarin de cultuur zichzelf reflecteert, dan is kunst niet minder dan een levensvoorwaarde voor de cultuur. Het is zeker ook zo, dat wil de kunst zijn werking vervullen in de samenleving, het niet voldoende is slechts verantwoordelijkheid te nemen voor het aanbod van voorzieningen. Juist het gegeven dat het kunstbeleid eerst en vooral aanbodbeleid is, brengt als vanzelf de verplichting met zich zorg te dragen voor voldoende afname en voor een verbreding en verdieping van de publieke belangstelling.

Er zijn vele wegen waarlangs de cultuurdeelname bevorderd kan worden: leesbevordering, educatieve concerten, koorbegeleiding, componisten die educatief materiaal creëren voor het omvangrijke en bloeiende amateuristische muzikaleven; cursussen; jeugdfilms; repetitiebezoek etc.. Steeds zal aansluiting gezocht kunnen worden bij wat er op de verschillende niveaus binnen de samenleving aan actieve culturele bedrijvigheid leeft.

De overheid staat geen enkelvoudig subsidiemechanisme ter beschikking om de deelname te bevorderen. Het is om die reden dat ik de instellingen gevraagd heb in hun beleidsplannen nadrukkelijk hieraan aandacht te besteden. In een afzonderlijke bijlage treft U hiervan een inventarisatie aan voor de sector van de podiumkunsten, voorzien van mijn voorlopig oordeel. Ik

verzoek U in Uw adviezen over de afzonderlijke instellingen ook een oordeel te geven over de voorstellen op het terrein van de kunstparticipatie. Instellingen die in gebreke blijven zal ik aanspreken op hun verantwoordelijkheid.

Versterking vraagzijde

Het is goed ons te realiseren dat de basis van een bloeiend kunstleven uiteindelijk niet ligt in overheidssteun -hoe onmisbaar ook op zichzelf- , maar in de mate waarin het kunstaanbod wortelt in de samenleving. Een levendige belangstelling van en een voortdurende confrontatie met een ontvankelijk en kritisch publiek is voor een levendig kunstklimaat even onmisbaar als subsidies voor de instandhouding van het aanbod. Het versterken van de vraagzijde is een wezenlijk element van het kunstbeleid.

Het terrein van de beeldende kunst kenmerkt zich door een groot aantal aanbieders en een grote verscheidenheid van particuliere en institutionele vragers. Hier kan men met recht spreken van een markt. Dat biedt de betrekkelijk unieke mogelijkheid in het beleid aan te sluiten op een al of niet latent aanwezige belangstelling voor en vraag naar beeldende kunst. Het langs deze weg stimuleren van de beeldende kunst werpt op den duur meer vruchten af dan wanneer volstaan zou worden met het subsidiëren van het aanbod. Het versterken en verruimen van die markt -zij het steeds binnen vooraf gestelde en getoetste kwaliteitsgrenzen- zie ik als een prioriteit in het beeldende kunstbeleid.

Van een vergelijkbare markt van *individuele* goederen op het terrein van de podiumkunsten kan men niet spreken. Het aanbod heeft het karakter van voorzieningen, die slechts langs de weg van *collectieve* besluitvorming tot stand kunnen komen, zij het dat de instellingen die het aanbod verzorgen wel weer op een vrije publieksmarkt opereren. Hier doet zich de vraag voor op welke wijze de aansluiting tussen het podiumkunstenaanbod en de afname door theaters en schouwburgen kan worden verbeterd, om te komen tot een betere programmering en een groter publieksbereik. Het vorig jaar veelbesproken idee voor een afnamefonds was slechts een van de manieren om het doel te bereiken. Onlangs hebben de VNT en de VSCD een principe-accord gesloten. Het accord, waarin de belangrijkste schouwburgen een zekere afnamegarantie bieden aan het gesubsidieerde toneel, is een stap in de goede richting, maar naar ik meen een te kleine stap. Voor het vergroten van het publieksbereik is het ook nodig meer prikkels in de wijze van subsidiëring in te bouwen.

De verschillende kunstinstellingen -en dan doel ik niet alleen op de podiumkunstinstellingen- vertonen grote verschillen in de mate waarin zij er in slagen eigen inkomsten te verwerven. Het aandeel van het subsidie in de exploitatie loopt uiteen van 60 procent tot meer dan 95 procent. Het

spreekt vanzelf dat niet elke instelling in dezelfde mate in staat zal zijn eigen inkomsten te verwerven. Maar zelfs dit aspect in aanmerking nemend, zijn de verschillen opmerkelijk. Het lijkt me geen goede zaak wanneer instellingen al te zwaar tegen de overheid aanleunen. Het lokt te weinig initiatieven uit om een groter publiek te bereiken en bevat onvoldoende prikkels om efficiënt te werken. Ik meen dat naarmate het aandeel van de overheid in de financiering hoger ligt, er artistiek-inhoudelijk gesproken een zwaardere argumentatie nodig is om dat aandeel te rechtvaardigen. Een overheidsaandeel hoger dan 85 procent acht ik alleen dan aanvaardbaar wanneer er sprake is van bijzondere omstandigheden die steeds afzonderlijk aangegeven en gemotiveerd moeten worden. Deze verhouding is ook wat meer in overeenstemming met de verhoudingen die internationaal worden aangetroffen. Op deze wijze worden de daarvoor in aanmerking komende instellingen gestimuleerd zich actief in te blijven zetten voor het verwerven van publiek, dan wel de kosten beter in relatie te brengen met de eigen inkomsten.

Kunstbeoefening door amateurs

Het is niet nodig nog eens te betogen welke cruciale betekenis de kunsteducatie voor de cultuurdeelname heeft, met name de kunsteducatie in het basis- en algemeen vormend onderwijs. Daarnaast zie ik een belangrijk aangrijpingspunt in de kunstbeoefening door amateurs, in de wetenschap dat miljoenen Nederlanders deelnemen aan één of meer vormen van amateurkunst. Het als amateur zelf beoefenen van kunst heeft een belangrijke waarde op zichzelf. Het spelelement, het onverplichte karakter en het sociale aspect maken het in eerste instantie tot een vorm van vrijetijdsbesteding waaraan veel mensen plezier beleven. Voor het cultuurbeleid echter krijgt deze culturele bedrijvigheid een bijzondere betekenis wanneer er vervolgens op de verschillende niveaus, waarop men als amateur werkzaam kan zijn, sprake is van een streven naar voortreffelijkheid, een streven om te excelleren, een streven naar een hoger niveau, kortom wanneer er nadrukkelijk sprake is van een kwaliteitsstreven. Dan worden er talenten en capaciteiten van mensen aangesproken en begaafdheden en vermogens ontwikkeld. De kunstbeoefening door amateurs houdt derhalve op zichzelf al een vorm van (actieve) cultuurdeelname in. Tegelijkertijd bieden zij aanknopingspunten wanneer wij spreken over het bevorderen van de (receptieve) deelname aan het professionele kunstleven. Bij het zelf beoefenen heeft men immers weet van de moeilijkheden van artistieke aard, wat leidt tot een verbreding en verdieping van de appreciatie van de kunsten. Dat wordt bevestigd in het SCP onderzoek 'De kunstzinnige burger', waarin een positief verband wordt aangetoond tussen het zelf beoefenen van een kunstvorm en het bezoeken van voorstellingen en evenementen op het eigen vakgebied. Het zelf beoefenen leidt tot een grotere culturele affiniteit en een scherper oog voor kwaliteitsverschillen. Dat zijn belangrijke gegevens wanneer het er om gaat de deelname aan de kunsten te bevorderen. Naar mijn mening dienen de kunstinstellingen zich meer rekenschap te geven van de vele aanknopingspunten die juist deze sector biedt.

Kunst voor jongeren

Het is een cliché -maar daarom niet minder waar- te stellen dat het op jonge leeftijd in aanraking gebracht worden met kunst een belangrijke voedingsbodem biedt voor kunstparticipatie op latere leeftijd. Het is des te opmerkelijker dat er in veel sectoren betrekkelijk weinig aanbod is dat specifiek is gericht op jongeren. Een vergelijkbare traditie zoals die van de jeugdliteratuur of het jeugdtheater kennen we nauwelijks in andere sectoren. Ik wil Uw bijzondere aandacht vragen voor die plannen die beogen een aanbod voor jongeren te verzorgen.

Kunst op radio en televisie

De radio en televisie zie ik -dat behoeft geen nader betoog- als belangrijke instrumenten van het cultuurbeleid en als middelen ter vergroting van de cultuurdeelname.

Ik heb in mijn nota aan de Tweede Kamer over de publieke omroep geschreven dat aangescherpte programmatische voorschriften, het Stimuleringsfonds en het programmeringsbeleid van de omroepen de belangrijkste instrumenten vormen om een aanbod van substantiële omvang en kwaliteit te bevorderen van en een relatief hoge publieksparticipatie te garanderen voor minder populaire programmacategorieën.

Het verbeteren van de culturele programmering vraagt niet alleen een extra inspanning van de zendgemachtigden, maar ook van de kunstinstellingen. Gezamenlijk dienen zij te streven naar een kunstaanbod op de televisie, dat een representatief beeld geeft van datgene wat zich op het terrein van de (gesubsidieerde) kunsten afspeelt. Ik zal daarom (zoals ik in de nota 'Publieke omroep in Nederland' heb voorgesteld) de omroep- en kunstorganisaties verzoeken op korte termijn gezamenlijk een plan op te stellen waarin onder andere in concreto staat aangegeven hoe het geven van een dergelijk representatief beeld artistiek en organisatorisch te realiseren is.

Ik heb ook de afzonderlijke instellingen die een beleidsplan hebben ingediend voor de volgende kunstenplanperiode gevraagd expliciet aandacht te besteden aan de vraag op welke wijze het aanbod beter tot zijn recht kan komen op radio en televisie.

Mijn eerste indruk van de beleidsplannen is, dat media-ambities van de instellingen op enkele uitzonderingen na aarzelend in concreet beleid worden omgezet. Interesse is er wel degelijk, maar de kloof tussen de kunstwereld en de omroepen is vaak te groot. Vooral deze laatste constatering brengt mij op het volgende.

Er kan niet met genoeg nadruk gewezen worden op het feit dat de betekenis van televisie voor het kunstbeleid zich niet beperkt tot de functie van doorgeefluik van het kunstaanbod in theaters en concertzalen. De televisie is een eigenstandig medium en ook zelf producent van kunstprogramma's. Het gaat mij er niet enkel om het aantal registraties en adaptaties op te voeren. Het gaat mij ook om een soort programma's dat zijn inspiratiebron ontleent aan de kunsten en specifiek voor televisie is gemaakt. Ik denk -enkel bij wijze van voorbeeld- aan speelfilmregisseur

Frans Weisz, die de dramaserie 'Bij nader inzien' maakte; aan de zes componisten die met een door henzelf gekozen filmmaker programma's maakten over en rond Mozart ('Not Mozart'); aan David Lynch en 'Twin Peaks'. Ieder kent zijn eigen voorbeelden. Daarvoor is het wel nodig dat meer gebruik wordt gemaakt van de in de kunstensector aanwezige creativiteit, dat kunstenaars bereid zijn buiten hun strikte vakgebied te treden en dat in het algemeen de kunst- en omroepwereld meer op elkaar betrokken raken. Het eerder genoemde plan zal vooral een antwoord moeten geven op de vraag hoe de kloof te overbruggen. Dit is van belang zowel voor de kwaliteit van de programma's als ook voor de door U genoemde actieradius van de kunst. Daarnaast zie ik meer mogelijkheden voor een type programma's, dat specifiek gericht is op het vergroten en verdiepen van de belangstelling voor kunst. Ik denk bij wijze van voorbeeld aan de programma's met Bernstein en meer recent de serie over orkesten met Solti; opnamen van repetities en masterclasses, kunstenaars die aanstekelijk over hun werk spreken etc.

Het is gebleken dat via de kabel uitgezonden kunstprogramma's -zowel het hergebruik van bestaande registraties als de incidenteel nieuw gemaakte programma's- een interessante aanvulling kunnen betekenen op het bestaande televisie-aanbod. Ook wanneer het kijkerspubliek in aantal gering zal zijn in termen die bij de omroep gemeengoed zijn, dan nog is het aantal kijkers dat op deze wijze kennis neemt van bijzondere kunstmanifestaties vaak groter dan het aantal bezoekers van de manifestatie zelf.

Geografische spreiding

Een van de overwegingen bij de verdeling van de middelen is te komen tot een redelijke en evenwichtige spreiding van aanbod over het land. Daarbij gaat het zowel om voorstellingen als voorzieningen. Met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten stel ik mij op het standpunt dat een spreiding van voorstellingen relevanter is dan een spreiding van voorzieningen. Wat als redelijk en evenwichtig kan worden aangemerkt is mede afhankelijk van andere overwegingen die betrekking hebben op de kwaliteit van het aanbod, de beschikbaarheid van goede accommodatie, de publieke belangstelling en van een doelmatige aanwending van de middelen. Het enkel hanteren van de meetlat van de verdelende rechtvaardigheid (bijvoorbeeld per inwoner) doet geen recht aan het complex van factoren waarmee rekening gehouden moet worden. Daarenboven is het internationaal gesproken nu eenmaal zo dat het kunstleven zijn ontplooiingskansen vooral zoekt en vaak ook vindt in (groot)stedelijke gebieden. Dit verklaart een zekere concentratie van kunstaanbod in de grote steden. Daarbij moet men zich wel realiseren dat in vergelijking met andere Europese landen het verstedelijkte karakter van de Nederlandse samenleving op zichzelf al geleid heeft tot een betrekkelijk fijnmazige spreiding van voorzieningen en uitvoeringen. Uit gegevens van het CBS over het seizoen 1989/90 blijkt dan ook dat het aantal uitvoeringen per inwoner redelijk gespreid is over het land. Meer dan 40 procent van de

voorstellingen van de gezelschappen die hun standplaats in een van de drie grote steden hebben wordt buiten de randstad gegeven. Uit de cijfers blijkt voorts dat de publieke belangstelling voor deze voorstellingen buiten de randstad lager ligt dan in de randstad. Uit een oogpunt van cultuurdeelname ligt vergroting van het aantal voorstellingen in de regio minder voor de hand dan een grotere inspanning om voor bestaande voorstellingen meer publiek te verwerven. De Vereniging van Nederlandse Gemeenten wijst in dit verband op het gevaar van een te grote versnippering van het spreidingsaanbod, waardoor continue opbouw van publiek ernstig wordt belemmerd.

De eerder genoemde combinatie van afspraken tussen aanbieders en afnemers enerzijds en de wijziging van het subsidiestelsel anderzijds biedt de beste garanties voor een groter publieksbereik en daarmee voor een effectievere spreiding.

Doelmatigheid

Vanzelfsprekend geldt dat het aanbod ook vanuit het aspect van de doelmatigheid dient te worden beoordeeld. Steeds moet nadrukkelijk gestreefd worden naar een optimale verhouding tussen doelen en de inzet van middelen, niet alleen op het niveau van de afzonderlijke instellingen, maar ook op dat van een discipline en de kunstensector als geheel. Door middel van beleidsevaluaties en doelmatigheidsonderzoeken wordt geprobeerd de doeltreffendheid van het beleid te vergroten.

In een afzonderlijke bijlage treft U voor de sector van de podiumkunsten een overzicht van kengetallen aan dat betrekking heeft op de kosten en opbrengsten van de in de plannen opgenomen artistieke prestaties. Ik verzoek U deze gegevens te betrekken bij Uw inhoudelijke beoordeling. Opvallend ongunstige kosten-baten verhoudingen behoeven op zichzelf niet onacceptabel te zijn, mits daarvoor evidente artistiek-inhoudelijke overwegingen zijn aan te voeren.

Ik wijs in dit verband ook nog op de effecten van eerdere doelmatigheidsmaatregelen in de sector van de orkesten, die doorlopen tot het einde van de nieuwe kunstenplanperiode.

Internationalisering

Er is alle reden om in een brief over het kunstbeleid in de periode 1993 - 1996 aandacht te besteden aan wat wel wordt aangeduid als het proces van internationalisering. De periode van het volgende Kunstenplan is immers ook de periode waarin de binnengrenzen van de Europese Gemeenschap zijn komen te vervallen en een volledige interne markt tot stand moet zijn gebracht. Dat vooruitzicht beïnvloedt het denken en bijgevolg ook het handelen van steeds meer mensen, bedrijven, organisaties en overheden. Men rekent op andere concurrentieverhoudingen, men is bang achterop te raken, men probeert nieuwe kansen te benutten en risico's te vermijden. Het schept bovenal een klimaat van onzekerheid, waarin natuurlijk ook Elsschot's Boormannen goed gedijen.

Het Europese integratieproces heeft gevolgen voor het nationale cultuurbeleid. Het brengt niet

alleen vanwege het Europese recht de speelruimte van het nationale cultuurbeleid in discussie, het is ook van invloed op de positie van de Nederlandse cultuur als zodanig.

Hoezeer ook geworteld in lokale culturele tradities, de betekenis van kunst is niet aan grenzen gebonden. Het woord 'hoezeer' is misleidend, want eigenlijk is er sprake van een paradox. Hoe meer kunst ontstaat uit een lokale cultuurgebonden traditie, hoe interessanter het wordt voor andere cultuurkringen er kennis van te nemen. Juist pogingen om afstand te nemen van het cultuureigene en over te gaan op een soort van 'kunst-esperanto', monden vaak uit in een brij, waar niemand meer in geïnteresseerd is. De universaliteit van de kunst bestaat niet zonder het cultuureigene.

De internationale oriëntatie van de kunst maakt het gemakkelijker om zelfbewust en met een ontvankelijke houding voor vreemde invloeden de uitdaging aan te gaan. Er is een groeiend besef dat de aantrekkingskracht van een land mede bepaald wordt door het culturele klimaat. Dat klimaat is op zijn beurt weer afhankelijk van de mate waarin men er in slaagt aan de internationale kwaliteitsnormen te voldoen. Steeds meer landen zetten hun cultuurbeleid in om hun positie in het nieuwe Europa te versterken. Dat maakt het noodzakelijk om het Nederlandse kunstleven en kunstbeleid nadrukkelijk ook vanuit die internationale referentie te beoordelen.

Daarbij zullen we ons minder door onze angsten en meer door onze ambities moeten laten regeren. Het gaat er immers niet zozeer om te voorkomen dat inwoners uit andere EEG lidstaten profiteren van ons fijnmazige stelsel van subsidies, het komt er denkkelijk meer op aan er voor te zorgen dat ons land voldoende aantrekkingskracht uitoefent op interessante buitenlandse kunstenaars om hier te werken. Dat kan alleen maar het culturele klimaat verrijken. Mijn ambitie is er voor te zorgen dat Nederland zijn relatief vooraanstaande positie in het internationale kunstleven kan behouden en consolideren. De uitgangspositie is zonder meer goed.

Er is, meen ik, nooit systematisch vergelijkend onderzoek gedaan naar het kunstleven in de verschillende Europese landen. Maar zelfs een globale en oppervlakkige vergelijking leert dat Nederland een buitengemeen rijk geschakeerd en bloeiend kunstleven kent, waarin niet alleen de grote en gevestigde kunstinstellingen de toon zetten. Opvallend is dat in vergelijking met andere landen hier relatief veel ruimte wordt geboden aan kleinere initiatieven die gegroepeerd zijn rond een bepaalde, vaak strikt persoonlijke artistieke opvatting. De fijnmazige financiële ondersteuningsmogelijkheden voor deze artistieke activiteiten hebben voor een steeds verdergaande professionalisering gezorgd met als resultaat dat Nederland op het gebied van bijvoorbeeld het kleinschalige theater, de moderne dans en de moderne (kamer)muziek een voorsprong op andere landen heeft genomen, die ook internationaal erkend en gewaardeerd wordt.

Het Nederlands kunstbeleid is in vergelijking met andere landen sterk gericht op de ontwikkelingen in de kunsten zelf. Een lange overheidstraditie van grote terughoudendheid met betrekking tot de inhoud van de kunst en een zware nadruk op het kwaliteitsbegrip als selectie criterium hebben zorggedragen voor een relatief grote invloed van de kunstprofessie op de uitvoering van het kunstbeleid. De veranderingen in het kunstbeleid in de afgelopen jaren zijn dan ook goeddeels een gevolg van veranderingen die zich in de kunst zelf hebben voltrokken.

Nederlanders zijn gemakkelijk bereid kennis te nemen van culturele uitingen en ontwikkelingen uit het buitenland, de invloed daarvan te ondergaan en te integreren in de eigen cultuur. Buitenlanders omschrijven het Nederlandse publiek als kritisch, ontvankelijk voor nieuwe ontwikkelingen en informeel. Een wassende stroom buitenlands aanbod is te zien en te horen in onze theaters en concertzalen, steeds minder gaat het daarbij om speciale manifestaties of spectaculaire incidenten en steeds meer om telkens terugkerende elementen in de reguliere programmering van accommodaties. Circa 10 procent van de voorstellingen op het terrein van de podiumkunsten komt voor rekening van buitenlandse gezelschappen.

Die grote ontvankelijkheid voor buitenlandse invloeden wordt vaak in direct verband gebracht met een te gering besef in ons land van culturele eigenwaarde. Dat moge zo zijn, die ontvankelijkheid heeft in ieder geval niet verhinderd dat het Nederlandse kunstaanbod in het buitenland nadrukkelijk aanwezig is. De top van het Nederlandse kunstleven beweegt zich op een kwaliteitsniveau dat zich gemakkelijk laat meten aan internationale maatstaven. Daarbij hoeft men niet alleen te denken aan de gekende voorbeelden van het Concertgebouworkest, de grote balletgezelschappen of de muziekuivoeringen van Frans Brüggen, Ton Koopman, Gustav Leonhardt of Reinbert de Leeuw, of beeldende kunstenaars als Rob Scholte, Jan Dibbets en Armando. Zij draaien mee in de wereldtop. Tot in allerlei uithoeken van het kunstleven zijn er kunstenaars en gezelschappen die zonder daar zelf veel ruchtbaarheid aan te geven internationaal meetellen. Voor Nederlandse kunstinstellingen en kunstenaars behoort het tot een bijna natuurlijke vanzelfsprekendheid dat zij zich in het buitenland presenteren. Zij doen dat in veel ruimere mate en met meer succes dan vaak erkend wordt. In die richting wijst ook het gegeven dat in het seizoen 1989/1990 bijna 10 procent van het aanbod van Nederlandse gesubsidieerde podiumkunstgezelschappen werd verzorgd in het buitenland. Deze voorstellingen trokken ruim 300.000 bezoekers, dat is 12 procent van het totale bezoek van deze gezelschappen.

Deze goede uitgangspositie ontslaat ons echter niet van de plicht om scherper te selecteren op kwaliteitsverschillen, om blijvend te investeren in talent en infrastructuur en om de publieke belangstelling en daarmee het draagvlak voor de kunst te vergroten, willen wij althans onze internationale positie consolideren. Een bloeiend kunstleven is ons beste visitekaartje. Maar, ik

kan het niet met genoeg nadruk zeggen, er is meer nodig. In de eerste plaats moet in de kunstbegroting meer geld vrijgemaakt worden voor de presentatie van Nederlandse kunst in het buitenland. De doeltreffendheid van die presentaties kan worden vergroot door een blijvende inspanning op die plekken waar een voedingsbodem aanwezig is. Dat is denkkelijk op den duur effectiever dan eenmalige grootschalige presentaties, die spectaculair ogen, veel publiciteit genereren, maar ook veel geld kosten. De ervaringen tot nu toe opgedaan met een vrijgestelde culturele voorpost in New York, doen vermoeden dat met meer van dergelijke voorposten in andere belangrijke culturele centra veel winst te boeken valt.

Ik kies derhalve voor een benadering waarbij in de keuze van het te presenteren aanbod steeds aansluiting gezocht wordt bij de reeds aanwezige belangstelling en vraag van buitenlandse afnemers, zoals festivaldirecteuren, programmeurs van belangrijke podia, curatoren van musea, galeriehouders e.d.

Voor de uitvoering van het buitenlands cultureel beleid wil ik meer dan voorheen een beroep doen op disciplinaire vakinstellingen, waar kennis en ervaring op dit terrein is geconcentreerd. Dat past in mijn streven uitvoerende werkzaamheden en het verlenen van incidentele subsidies (functioneel) te decentraliseren. Het heeft bovendien als belangrijk voordeel dat de internationale activiteiten geworteld zijn in de kunstpraktijk. Deze benadering heeft ook een keerzijde. Wanneer veel vakinstellingen op internationaal gebied actief zijn, kan dit leiden tot versnippering en particularisme, met als gevolg dat men in het buitenland door de bomen het bos niet meer ziet. Een weg hieruit, die de voordelen behoudt en de nadelen opheft, zie ik in een samenbundeling van vakinstellingen op het terrein van de podiumkunsten. Daarnaast wil ik samen met het Ministerie van Buitenlandse Zaken de mogelijkheid onderzoeken van een buitenland-instituut, dat niet als een bureaucratisch instituut in de plaats treedt van de vakinstellingen, maar dat opereert als een lichte joint-venture van vakinstellingen en de overheid.

Over de aanpak van de culturele uitwisseling en het belang van een samenhangende benadering van de uiteenlopende internationale activiteiten, die worden ontplooid, kom ik uitgebreider te spreken in een gezamenlijke nota van de ministers van Buitenlandse Zaken, Onderwijs en Wetenschappen en WVC. Deze nota zal naar ik verwacht in het najaar aan de Tweede Kamer worden aangeboden.

Ik heb de instellingen gevraagd in hun beleidsplannen aan te geven wat de gevolgen zijn van de internationalisering voor hun activiteiten. Het algemene beeld is dat bij veel instellingen het internationaal opereren vast onderdeel van het reguliere beleid is geworden. Niet bij alle instellingen; soms ten onrechte, soms om begrijpelijke redenen. Het is vanzelfsprekend niet de bedoeling dat elke instelling zich op stel en sprong op de internationale markt gaat bewegen. De nadruk blijft liggen op hoogwaardige cultuurproducten die de Nederlandse eigenheid markeren en

nog altijd primair bedoeld zijn voor een Nederlands publiek. De Nederlandse taal is daarin van cruciale betekenis.

Er zijn plannen ingediend door instellingen die zich naast de vakinstututen willen toeleggen op internationale activiteiten. Ik denk bijvoorbeeld aan Felix Meritis. Ik verzoek U deze plannen vanuit de hierboven geschetste invalshoek te bezien.

Nederland blijkt in de internationale praktijk vaak op te treden als initiatiefnemer van en participant in een groeiend aantal internationale (veelal Europese) netwerken van kunstenaars en kunstorganisaties. Die rol van initiator en actieve deelnemer aan internationale netwerken verdient meer aandacht. Daarvoor wil ik ook middelen vrijmaken. Over de ondersteuning van deze netwerken dienen uiteindelijk internationale afspraken gemaakt te worden. Ik ben bereid bij mijn buitenlandse collega-ministers hiertoe het initiatief te nemen.

Relatie opleiding-kunstpraktijk

Het behoeft geen nader betoog dat het voor de kwaliteit van de kunstpraktijk en daarmee ook voor de internationale positie van het Nederlandse kunstleven van groot belang is te beschikken over een uitstekend kunstvakonderwijs. Ik meen dat we nog te ver van dat ideaal verwijderd zijn. Ik noem enkele feiten.

(i) Uit recente studies naar het rendement van de kunstvakopleidingen in de theatersector blijkt dat een heel hoog percentage (circa 80 procent) van de afgestudeerden weliswaar werkzaam is in de theatersector maar dat -daarmee vergeleken- een betrekkelijk laag percentage (circa 40 procent) daar ook een volledig zelfstandig inkomen aan ontleent. Ondanks dit overvloedige aanbod klagen artistieke leiders over het verschijnsel dat zij goede acteurs steeds maar voor beperkte perioden kunnen aantrekken omdat het werkaanbod voor deze categorie kennelijk in een omgekeerde verhouding staat.

Ik ontkom niet aan de conclusie dat er relatief veel theatermakers worden opgeleid maar dat de kwaliteit van de opleiding ten opzichte van de eisen van de kunstpraktijk nogal tekortschiet.

(ii) De capaciteit van de Nederlandse Conservatoria is eveneens zeer ruim bemeten. Het organisatie adviesbureau Leyer & Weerstra dat in opdracht van de adviescommissie Structuur Hoger Muziekvakonderwijs rapporteerde over de structuur, duur en capaciteit van het muziekvakonderwijs kwam onder andere tot de conclusie dat een reductie van maar liefst 50 procent van de opleidingscapaciteit mogelijk zou zijn zonder dat dit zou leiden tot een tekort aan gekwalificeerde afgestudeerden.

Daarnaast constateert het rapport dat de kwaliteit van de gemiddelde afgestudeerde op veel deelgebieden te wensen over laat en dat het niveau van de eindexamens sterk verschilt per conservatorium.

(iii) Het dansonderwijs is een van de eerste sectoren van het kunstvakonderwijs dat onlangs door een internationaal samengestelde visitatiecommissie beoordeeld is op de kwaliteit. Het resultaat is niet bemoedigend. De algemene teneur van de bevindingen verwijst ook hier naar een teveel aan breedte (opleidingen) en een tekort aan diepte (kwaliteit).

Ook U constateert in Uw vooradvies dat de expansieve groei van het aantal studenten repercussies heeft op de kwaliteit van de kunst.

Al met al is er alle reden om ons met enige urgentie te beraden over de vraag hoe de kwaliteit van de initiële opleidingen kan worden verbeterd. Het lijkt me onontkoombaar dat de uitstroom en capaciteit van het kunstvakonderwijs beperkt wordt. Ik ben hierover in gesprek met mijn ambtgenoot van Onderwijs en Wetenschappen, onder meer over de vraag op welke wijze de capaciteit kan en dient te worden vastgesteld. Het zal duidelijk zijn dat de behoeften van de arbeidsmarkt een belangrijke rol spelen.

Voor de tweede fase dient prioriteit gegeven te worden aan op de kunstpraktijk gerichte vervolgoopleidingen voor een beperkt aantal op talent geselecteerde deelnemers, die zich vooral richten op de ontwikkeling van het individuele kunstenaarschap. De initiële opleiding zal zich vooral moeten richten op het ambacht en de technieken.

De vervolgoopleidingen zullen slechts worden toegekend aan kunstvakopleidingen die zich onderscheiden door hun kwaliteit.

Recent heeft U advies uitgebracht over de offertes van de kunstvakopleidingen voor toekenning van tweede fase opleidingen beeldend, theater en film.

Over de uitvoering van het advies ben ik nog in overleg met het departement van onderwijs, maar ik hecht er aan de voorwaarden van Uw advies nog eens te onderstrepen.

- hechte verankering in en optimale aansluiting op de beroepspraktijk
- gericht op artistieke verdieping en het in beheer leren nemen van het eigen kunstenaarschap
- door ondernemerschap gekenmerkte en onafhankelijke artistieke leiding
- geen automatische doorstroming vanuit de eerste fase maar een scherpe selectie van talent, waarbij een afgeronde eerste fase opleiding geen noodzakelijke voorwaarde vormt voor toelating
- gericht op het bereiken van internationale standaarden
- vier-jaarlijkse evaluatie op basis waarvan de bekostiging al of niet gecontinueerd wordt

In het kader van het kunstenplan is ook een aantal plannen ingediend dat in enigerlei vorm gericht is op de ontwikkeling van jong talent. Ik noem hierbij de plannen van de theaterwerkplaatsen, danswerkplaatsen, operastudio, Ateliers '63 etc. Een aantal van die plannen sluit aan op of zou alsnog in verband gebracht kunnen worden met de door U geselecteerde tweede fase opleidingen.

Dit alles biedt unieke kansen om over het hele terrein van de kunsten doelgericht te investeren in de kwaliteit van het kunstenaarschap in Nederland. Mijns inziens is het noodzakelijk willen wij onze relatief vooraanstaande positie nationaal en internationaal versterken ook vanuit de kunstbegroting extra financiële inspanningen te leveren.

Podiumkunsten

Met recht stelt U in Uw vooradvies dat ons land op het terrein van de podiumkunsten een rijk geschakeerd aanbod kent, dat -ook internationaal- in hoog aanzien staat. Dat geldt de muziek en de dans, maar ook in het toneel, dat zich nog niet zo lang geleden in een artistieke luwte bevond, is volgens U sprake van een nieuw elan. Ook het grote aantal ingediende beleidsplannen duidt op een bloeiend kunstleven.

De publieke belangstelling voor podiumkunsten is alles tezamen genomen in het afgelopen decennium redelijk stabiel gebleven. Het CBS schat de bezoeken voor geregistreerde voorstellingen op 12,1 miljoen. Het onderzoek Podiumkunsten en Publiek komt met een ruimere definitie van het aanbod zelfs op ruim 16 miljoen bezoeken. Het door het Rijk gesubsidieerde aanbod vormt nog maar een betrekkelijk gering aandeel (11%) van het totale podiumkunstenaanbod, zij het met een relatief groter aandeel in de bezoeken (18%). Algemeen wordt aangenomen dat het hier gaat om theater- en muziekkuitvoeringen van bijzondere kwaliteit. De positieve invloed die hiervan uitgaat op het niveau van het overige podiumkunstenleven is daarbij net zo belangrijk als het bestaan van die kwaliteit op zich. Het overige aanbod komt voor rekening van de vrije sector, de amateursector en buitenlandse gezelschappen.

Het overheidsbeleid voor de podiumkunsten is in overwegende mate gericht op de instandhouding van een veelzijdig en hoogwaardig aanbod. Anders dan bijvoorbeeld in de sector van de beeldende kunst, waar in het beleid aangesloten kan worden op een gedifferentieerde markt, is in de podiumkunsten veeleer sprake van collectieve voorzieningen, zij het dat de instellingen die het aanbod verzorgen wel weer op een vrije publieksmarkt opereren. Daarbij is men soms op voorhand verzekerd van een geïnteresseerd publiek, veel vaker komt het voor dat het aanbod zelf de vraag moet scheppen. Individuele voorkeuren van consumenten kunnen pas tot gelding komen, nadat in het aanbod keuzemogelijkheden zijn geschapen. Het aanbod gaat steeds aan de vraag vooraf.

In dit verband verdient ook de stelling dat slechts een goed gesalarieerde elite voor een dubbeltje op de eerste rang zit bij zwaar gesubsidieerde voorstellingen, tegenspraak. Als men hier al kan spreken van een elite, dan is het zeker geen elite van enkel welgestelden. Daarenboven is het geen gesloten elite. Het aanbod is voor iedereen toegankelijk die de moeite neemt zich daarin te verdiepen. Dat met name nieuwe generaties steeds opnieuw daarmee in aanraking gebracht moeten worden is vanzelfsprekend. Het vergroten van de toegankelijkheid is een wezenskenmerk van het cultuurbeleid. Dat een lage toegangsprijs daarvoor niet voldoende is, is genoegzaam bekend. De prijsvorming wordt in eerste instantie niet bepaald door wat mensen kunnen betalen,

maar door wat ze bereid zijn te betalen. Met kunstbeleid wordt geen inkomensbeleid gevoerd. Een theaterexploitant streeft bij zijn prijsstelling naar een zo hoog mogelijke bezettingsgraad en een zo hoog mogelijke recette. Daarbij biedt hij een deel van de stoelen aan tegen gereduceerde prijs, om het aanbod toegankelijk te houden voor mensen met een kleine beurs. Deze vorm van prijsdifferentiatie is zo langzamerhand goed gebruik geworden, zij het nog niet overal. Het is zeker niet zo dat de prijzen kunstmatig laag worden gehouden. Internationale vergelijkingen geven geen onderbouwing aan de stelling dat we in ons land met de toegangsprijzen uit de pas lopen.

Afzonderlijke sectoren

In Uw vooradvies gaf U al aan dat historisch gegroeide verdelingen tussen sectoren wat U betreft ter discussie staan. Artistieke en beleidsmatige overwegingen kunnen volgens U leiden tot verschuivingen tussen kunstdisciplines. In dit verband noemt U zelf de nadruk op de symfonische muziekbeoefening en in relatie daarmee de noodzaak om de regionale operavoorziening te herzien. In de danssector signaleert U naast de onbetwiste internationale kwaliteit van het romantische en neo-klassieke repertoire knelpunten in de ontwikkeling van het eigentijdse ballet en de moderne dans. Het aantal getalenteerde choreografen is in relatie tot het ruime aanbod ervan te beperkt, wat ook zou gelden voor de beschikbaarheid van meer ervaren en kwalitatief goede dansers. U legt een sterke nadruk op de verbetering van het dansvakonderwijs, op de stimulerende rol van danswerkplaatsen en op een verhoging van het budget voor ad-hoc projecten. Ten aanzien van de theatersector merkt U op dat Nederland in het algemeen beschikt over een interessante en eigenzinnige vorm van theater. Ook hier wijst U op de geringe hoogte van het projectenbudget en het budget voor theaterwerkplaatsen. U bepleit een verhoging van deze budgetten ten koste van meerjarig gesubsidieerde gezelschappen.

Regionale orkest- en operavoorziening

In het vorige Kunstenplan is de gedachte uitgewerkt om te komen tot drie volwaardige regionale orkesten. Met de vorming van het Noord-Nederlandse Orkest is een eerste stap gezet op de weg daarnaar toe, maar de reorganisatie, zo constateert U terecht, is nog niet voltooid. De vorming van drie regionale orkesten voor de verzorging van het symfonisch aanbod in de regio is ook voor mij uitgangspunt van beleid. Daarbij ga ik in navolging van de commissie Van Dael uit van een capaciteit van 79 musici.

De regionale orkestvoorziening dient in samenhang met de regionale operavoorziening te worden gezien.

Opera is een buitengemeen dure kunstvorm. De kosten per bezoeker zijn uitzonderlijk hoog, zo hoog dat niet zonder meer voldaan kan worden aan de vraag naar opera. Daarbij komt dat er geld nodig is voor beleidsprioriteiten in andere sectoren van het kunst- en cultuurbeleid en het ligt voor de hand daarbij vooral te kijken naar die sectoren die een overheersend beslag leggen op de

middelen, namelijk de opera en de symfonische muziek. De bestaande operavoorzieningen kosten de rijksoverheid ruim 50 miljoen gulden. Daarmee neemt de opera binnen de sector van de podiumkunsten ruim 20% van de begroting in beslag, terwijl zij verantwoordelijk is voor 6 procent van het bezoek. Opera is per bezoeker bijna vijf keer zo duur als andere sectoren van de podiumkunsten. Uit de toevloed van plannen blijkt dat er ook problemen zijn in andere sectoren dan de opera, die overigens met aanzienlijk lagere bedragen kunnen worden verholpen. Dit leidt onvermijdelijk tot de vraag of het huidige beslag dat opera legt op de kunstbegroting, in een billijke verhouding staat tot wat beschikbaar is voor andere kunstvormen.

In Uw laatste advies van 11 maart 1991 over Opera Forum toont U zich kritisch over de kwaliteit van de producties. U ziet mogelijkheden tot verbetering wanneer meer geld wordt geïnvesteerd in Opera Forum. Afgaand op het beleidsplan van Opera Forum is 2,2 miljoen gulden meer nodig. Met steun van andere overheden zijn initiatieven ontplooid voor operaproducties, waarbij geen beroep hoeft te worden gedaan op een eigen, kostbaar productie-apparaat. Ik doel op de ingediende plannen van Opera Zuid voor Limburg en Noord-Brabant en die van de schouwburg in Rotterdam in samenwerking met het Rotterdams Philharmonisch Orkest.

Het is duidelijk dat het honoreren van al deze ambities niet tot de mogelijkheden behoort. Dit brengt mij onontkoombaar tot de meer algemene vraag op welke wijze de regionale orkest- en operavoorziening met het meeste artistieke rendement kan worden opgezet. Ik wil U graag een aantal varianten voorleggen, dat gebaseerd is op twee uitgangspunten. (i) Voor de verzorging van het symfonisch muziekaanbod ga ik uit van drie volwaardige regionale orkesten. (ii) Ik ga tevens uit van een kwalitatief hoogwaardig opera-aanbod in de regio van een redelijke omvang.

In de eerste variant verzorgt Opera Forum het opera-aanbod in de regio. De orkestcapaciteit in het oosten wordt tot 120 musici gereduceerd. Dat kan óf door een reductie van de symfonische taak van Forum Philharmonisch óf -en dat ligt meer in de rede- door de vorming van één orkest in het oosten voor de verzorging van het symfonische aanbod en de operabegeleiding. Voor het zuiden betekent deze variant een samenvoeging van Het Brabants Orkest en het Limburgs Symfonie Orkest tot een orkest van 79 musici óf het verdwijnen van het Limburgs Symfonie Orkest. De plannen voor operaproducties in het zuiden en in Rotterdam worden niet gehonoreerd. In deze variant worden 90 á 100 operavoorstellingen in de regio verzorgd. Deze variant levert een netto besparing op van ruim 9 miljoen gulden.

In de tweede variant beschikt het zuiden over een eigen operakern en wordt Opera Forum op gelijke maat gesneden ten behoeve van het oosten en noorden. De orkestcapaciteit voor het zuiden en oosten wordt vastgesteld op elk 120 musici, waarbij sprake kan zijn van één orkestvoorziening

voor het symfonische aanbod én operabegeleiding óf van een gereduceerd Forum Philharmonisch en een handhaven van het Limburgs Symfonie Orkest voor operabegeleiding.

De plannen van Rotterdam worden niet gehonoreerd.

Deze variant telt ongeveer 60 voorstellingen in de regio en levert een besparing op van 12 á 13 mln. gulden.

In de derde variant is geen sprake van een structurele operavoorziening in de regio, maar van een fonds waaruit incidentele operaproducties kunnen worden gefinancierd. Tegenover de instandhouding van kostbare productie-apparaten staat in deze variant een ruimere programmeringsvrijheid, die de mogelijkheid biedt kwalitatief interessante operaproducties van buitenlandse operahuizen in te kopen, of internationaal te coproduceren of op incidentele basis zelf te produceren. De begeleiding kan incidenteel worden verzorgd door de drie regionale symfonie-orkesten van elk 79 musici, en in Rotterdam door het Rotterdams Philharmonisch. De besparing in deze variant is afhankelijk van de omvang van het fonds. Indien uitgegaan wordt van een gelijk aantal voorstellingen in de regio als in variant 2, levert deze figuur een netto besparing van ruim 16 miljoen gulden op.

Er zijn meer variaties denkbaar en bespreekbaar. Daarbij moet wel steeds voor ogen worden gehouden dat minder besparingen in deze sector onontkoombaar leiden tot een beperking van de mogelijkheden voor andere sectoren.

Muziek overig

Ten einde de hoge orkestkwaliteit in de Randstad ook voor de toekomst te kunnen blijven garanderen, zal het nodig zijn om medeverantwoordelijkheid te nemen voor een ruimere orkestformatie in Den Haag en Rotterdam, dan was voorzien in het rapport van de commissie Sutherland.

Deze noodzaak vloeit niet alleen voort uit akoestische eisen van de aldaar gevestigde grote concertzalen, maar hangt vooral samen met het gespeelde repertoire en de aantrekkingskracht van orkesten in deze omvang op een kleine groep van internationaal vermaarde dirigenten.

Deze noties ontleen ik aan de aanbevelingen die de commissie Van Dael heeft gedaan in haar rapport 'Normering op maat'. Waar U zich nog niet over de bevindingen van deze commissie heeft uitgelaten, verzoek ik U de conclusies van het rapport nadrukkelijk in Uw advies te betrekken.

Wat de positie van het Muziekcentrum van de omroep betreft, zal ik de direct betrokkenen (NOS en Muziekcentrum) vragen een gezamenlijk advies uit te brengen over de presentatie van muziek op radio en televisie. In mijn Nota Publieke omroep in Nederland heb ik dit voornemen reeds aangekondigd. Dit voorstel zal ik U te gelegener tijd ter advisering voorleggen.

De kwaliteit en de diversiteit van het niet symfonisch deel van het muziekleven geven in het algemeen reden tot optimisme. Zowel op het gebied van de oude als nieuwe muziek beschikt Nederland over een omvangrijk en geschakeerd aanbod dat de internationale toets der kritiek ruimschoots kan doorstaan. Met name de ensemble-cultuur in ons land heeft hoge vlucht genomen. In Uw vooradvies plaatst U echter ook kritische kanttekeningen bij het aanbod van de moderne (kamer)muziek. Het repertoire vertoont overlappingsen, de kwaliteit is niet altijd aan de maat, de publieke belangstelling houdt geen gelijke tred met het groeiende aanbod, en ten aanzien van de infrastructuur constateert U doublures. U wilt een onderzoek verrichten naar de mogelijkheden van specialisatie en integratie in deze sector. Een voorstel voor een onderzoek naar de gehele infrastructuur van de sector van de moderne muziek ondersteun ik gaarne. Het lijkt me dienstig daarbij ook de positie van het Fonds voor de Scheppende Toonkunst te betrekken. Ik meen dat het onderzoek op een zodanig tijdstip moet zijn afgerond, dat de conclusies kunnen worden betrokken bij de vaststelling van het tweede Kunstenplan.

In verband met de voorgenomen oprichting van een fonds voor de podiumkunsten verzoek ik U tenslotte bijzondere aandacht te schenken aan de beleidsplannen van de stichting Jazz- en Geïmproviseerde Muziek in Nederland, de stichting Popmuziek Nederland, het Nederlands Impresariaat, het Fonds voor de Scheppende Toonkunst en de stichting Voortgezette Studie Podiumkunsten. De subsidiepraktijk van deze instellingen raakt immers rechtstreeks aan de doelstellingen van dit fonds.

Voor beantwoording van de vraag welke beleidsonderdelen bij deze instellingen voor gehele of gedeeltelijke aansluiting bij het fonds in aanmerking komen, is het nodig een onderscheid te maken tussen een produktiegericht subsidiebeleid aan de ene kant en een afnamebeleid (financiële ondersteuning van podia) aan de andere kant. Van deze laatste categorie acht ik de situering binnen een fonds voor de podiumkunsten voorshands niet zinvol. Ik hoop U nog dit jaar concrete voorstellen te kunnen voorleggen.

Toneel

De redelijk stabiel gebleven publieke belangstelling voor podiumkunsten geldt helaas niet het toneel. Volgens gegevens van het CBS daalde in de jaren tachtig het bezoek aan het rijksgesubsidieerde toneel van circa 700.000 (1980/81) tot 430.000 (1988/89), nadat in de jaren zeventig al een halvering van het bezoek was opgetreden.

In deze sector zijn de veranderingen in de afgelopen zes à zeven jaren erg groot geweest. Deze veranderingen hielden niet alleen verband met het dalende bezoek maar ook met de door U geconstateerde artistieke malaise in de sector van het lijsttoneel.

De opheffing van Proloog bleek het begin van een ingrijpende reorganisatie van het toneelbestel die drie jaar geleden zijn afronding vond in de opheffing of omvorming van vrijwel alle tot dan toe

bestaande grotere gezelschappen. Het Nationale Toneel, Toneelgroep Amsterdam, Het Zuidelijk Toneel en het Theater van het Oosten kwamen in de plaats van Haagse Comedie, Publiektheater, Theater en Globe. Tegelijkertijd werd door de introductie van meerjarige subsidies de basis gelegd voor zowel meer continuïteit als flexibiliteit in de financiering van de vele kleinere gezelschappen die ons land rijk is.

Er is na al deze veranderingen reden tot voorzichtig optimisme. Met U ben ik van mening dat er onmiskenbaar sprake is van een artistieke herleving van de theatersector die zich ook vertaalt in wat een ombuiging van de neerwaartse trend zou kunnen betekenen. Algemeen is de opvatting dat grootse ingrijpende veranderingen nu achterwege moeten blijven. Dat laat onverlet dat het binnen de theatersector vanzelfsprekend is geworden dat bestaande groepen periodiek plaats maken voor nieuwe formaties en dat de repertoiregezelschappen en regionale voorzieningen op hun merites moeten worden beoordeeld. Gelet op Uw eerdere adviezen vraag ik Uw bijzondere aandacht voor de toneelvoorziening in het noorden.

Het voorgaande laat ook onverlet dat het toneel nog lang niet uit de gevarenzone is. Wil de lichte stijging van het bezoek het begin zijn van een opwaartse trend, dan is het onontbeerlijk dat de gezelschappen zich meer inspinnen het publiek terug te winnen. Zoals eerder gezegd vind ik de afspraken tussen de VNT en de VSCD ten ene male onvoldoende. Mijn voorstel om een minimum van 15 procent eigen inkomsten te stellen zal met name in de toneelsector, waar de percentages in het algemeen lager liggen, dwingen tot overtuigender inspanningen dan nu in de beleidsplannen staat aangegeven.

Het bestedingspatroon van het budget voor theaterwerkplaatsen laat een aantal terugkerende ad-hoc-subsidies zien voor enkele werkplaatsen die vanwege hun continu hoge artistieke niveau jaarlijks worden gehonoreerd. Ik acht het denkbaar dat deze werkplaatsen voor de komende periode een meerjarig subsidie ontvangen.

U adviseert meer geld voor werkplaatsen beschikbaar te stellen. Ik ben het daarmee eens. Door de verruiming van de incidentele budgetten is meer geld beschikbaar voor incidenteel te subsidiëren werkplaatsen. Het totale budget voor werkplaatsen zal alsdan bestaan uit incidentele en meerjarige middelen, waarbij de incidentele middelen onderdeel van het nog op te richten Fonds voor de Podiumkunsten zullen uitmaken. De financiering van de tweede fase theatervoorziening komt niet ten laste van dit budget, maar wordt in samenhang met de andere tweede fase voorzieningen podiumkunsten bepaald.

Vanwege het belang van het vergroten van de cultuurdeelname vraag ik ook Uw aandacht voor de plannen van Theaternetwerk Nederland, die beogen de afzet van theatervoorstellingen op vooral de kleinere podia te bevorderen.

Op het gebied van jeugdtheater heb ik U mijn standpunt al eerder kenbaar gemaakt. Een verruiming van het budget voor jeugdtheater is afhankelijk van Uw oordeel over de ingediende plannen.

Dans, mime en poppentheater

In Uw vooradvies schrijft U dat de kwaliteit en diversiteit van het Nederlands dansaanbod internationaal in hoog aanzien staan. Dat geldt met name het romantische en neo-klassieke repertoire. Met betrekking tot het eigentijds ballet en de moderne dans merkt U op dat het aanbod soms op gespannen voet staat met de beperkte beschikbaarheid van getalenteerde choreografen en van meer ervaren, kwalitatief goede dansers. Het gebrek aan goede dansers is volgens U mede het gevolg van ontoereikende arbeidsvoorwaarden.

De vraag is of de grenzen van de onstuimige artistieke ontwikkelingen van de afgelopen jaren niet langzaamaan in het zicht komen. Uw advies geeft aanleiding de gezelschappen in deze sector kritisch te beoordelen en grote terughoudendheid te betrachten in de toekenning van meerjarige subsidies, ook al vanwege de toenemende neiging kleine dansgroepen als vaste voorzieningen of gezelschappen te zien. Wil in Uw overwegingen de mogelijkheid betrekken van een 'pool' van hoog gekwalificeerde moderne dansers, die beschikbaar is voor producties van op kwaliteit geselecteerde choreografen.

Het streven om in het noorden (Reflex), in het oosten (Introdans) en het zuiden (Raz en Limburgse Danscompagnie) eigen kleine dansgroepen in stand te houden of op te richten is ten dele gevoed door de wens tot regionale spreiding te komen. Voorop staat echter dat er sprake moet zijn van een hoge kwaliteit van artistieke zeggingskracht en uitvoering.

Onlangs is onderzoek verricht naar de salariëring in de danssector. De salarissen blijken sterk achter te lopen bij die in andere sectoren van de podiumkunsten en bij salarissen in het buitenland. Ik vind vooral de achterstelling van dansers ten opzichte van de rest van de podiumkunsten reden om bij mijn collega van SoZa aan te dringen op verbetering van de salarissen. Ik geef hieraan een hogere prioriteit dan aan de gevraagde verhoging van de salarissen in de orkestsector. Honorering van die wens is wel verdedigbaar, maar niet onontbeerlijk met het oog op de internationale positie van onze concertpraktijk.

De mime heeft in vergelijking met het buitenland een heel eigenzinnige en oorspronkelijke ontwikkeling doorgemaakt, waarvan de invloed merkbaar is in de hele theatersector. Het aanbod van mimespelers neemt nog steeds toe. De vraag doet zich voor of deze groei nog gelijke tred houdt met de publieke belangstelling en de artistieke ontwikkeling van deze discipline.

In de sector van het poppentheater is sprake van een toegenomen professionaliteit. Dit geldt zowel voor de artistieke ontwikkeling als voor de zakelijke structuur. Dit vraagt om een heroverweging van het huidige beleid dat formeel slechts incidentele subsidiëring toelaat. Dat bevordert ook de samenhang in het theaterbeleid.

Instituten

Om meerdere redenen verdient een samengaan van een aantal infrastructurele voorzieningen op het terrein van de podiumkunsten serieuze overweging. Op de eerste plaats hebben het Nederlands Theater Instituut, het Nederlands Instituut voor de Dans, het Nederlands Poppenspel Instituut en het Nederlands Mimecentrum sterk gelijksoortige taken, die tot op heden goeddeels gescheiden worden uitgevoerd. De diverse activiteiten kunnen doeltreffender en doelmatiger binnen één institutioneel kader worden uitgevoerd, zonder dat aan identiteit en herkenbaarheid voor het publiek wordt ingeboet.

Op de tweede plaats komt mij een segmentering om artistieke redenen als minder gewenst voor. Discipline-overschrijdende ontwikkelingen in de podiumkunsten vereisen ook voor de infrastructuur een organisatievorm die voldoende ruimte laat voor de actualiteit.

In het Theater Instituut nieuwe stijl zal de documentatie- en informatietaak voorop staan. Het gaat daarbij om het completeren en actueel houden van de collectie en het toegankelijk maken en houden daarvan. Op dit fundament kunnen taken worden gebaseerd die op het vlak liggen van ondersteuning van onderzoek, voorlichting aan vakmensen en het ondersteunen van activiteiten van derden. Een afzonderlijk aandachtsgebied is de promotie en voorlichting buitenland waarvoor in het licht van de internationalisering een nieuwe oriëntatie zal moeten worden gekozen.

Festivals

De betekenis van festivals is onder meer gelegen in het vermogen niet alleen veel publiek, maar ook nieuw publiek te werven voor het kunstaanbod. Lang niet alle festivals verdienen of behoeven rijkssteun. Dat is uiteraard wel het geval bij een aantal toonaangevende festivals die ook betekenis hebben voor de ontwikkeling van het vakgebied. Het geldt echter ook voor festivals die weliswaar landelijk gesproken geen nieuw aanbod presenteren, maar van grote betekenis zijn voor de introductie van het aanbod in de regio, de zogenaamde regionale festivals. Vooral met het oog op het bevorderen van de publieke belangstelling in de regio hecht ik bijzondere betekenis aan deze festivals.

Wat de toonaangevende festivals betreft is het zaak de continuïteit voorop te stellen en over te gaan tot meerjarige ondersteuning. Met betrekking tot de regionale festivals ligt het meer voor de hand aanvullende premies beschikbaar te stellen uit het fonds voor de podiumkunsten.

Film

Inleiding

Mijn brief van 23 januari j.l. over het filmbeleid heeft aanleiding gegeven tot uitvoerige discussies in de filmwereld. Behalve Uzelf hebben vele personen en instellingen gereageerd. Het voert te ver om in dit bestek op alle naar voren gebrachte commentaren in te gaan. Veel van de opmerkingen waren er op gericht de noodzakelijkerwijs lapidair geformuleerde problemen te nuanceren of te verbijzonderen. Voor het overige hadden de commentaren vooral betrekking op de middelen die de overheid ter beschikking stelt, de relatie met de televisie en over de wenselijkheid van een filmstudio en van één fonds voor de filmproductie.

Inmiddels zijn de resultaten gepubliceerd van het onderzoek, dat het bureau Driessen in mijn opdracht heeft verricht naar het functioneren van de beide filmfondsen. De onderzoekers hebben veel gegevens boven water gehaald. Ik zal hun bevindingen hier niet uitvoerig herhalen. Van belang voor de adviesaanvraag zijn de constatering in het rapport (i) dat de fondsmiddelen gelijk worden verdeeld over een groot aantal scenaristen, regisseurs en producenten; (ii) dat de continuïteit van het filmmaken mede daardoor onvoldoende wordt bewerkstelligd; (iii) dat bij de beoordeling van aanvragen vooral wordt afgegaan op de kwaliteiten van het scenario en minder wordt ingegaan op financiële aspecten en trackrecords van producenten, regisseurs en cast; (iv) dat de productiekosten van films sterk zijn gestegen terwijl de reële groei van de subsidies van de fondsen hierbij achterblijft; (v) dat de commerciële sector zich terugtrekt.

Deze onderzoeksresultaten liggen in de lijn van wat ik in mijn filmbrief heb gesteld en geven mij geen aanleiding de in die brief vervatte analyse en oplossingsrichting op essentiële onderdelen bij te stellen. Ook in Uw advies van 12 april j.l. vind ik voldoende ondersteuning voor een beleid dat ik in de komende periode wil richten op:

- het verhogen van de kwaliteit, onder meer door het aanscherpen van kwalitatieve selectiecriteria bij het beoordelen van subsidie-aanvragen;
- het bevorderen van de continuïteit voor - noodzakelijkerwijs - minder producenten en regisseurs, zonder de toegang voor nieuwkomers te belemmeren;
- een betere coaching van beginnende en talentvolle filmmakers;
- het, waar mogelijk, versterken van de markt;
- het verbeteren van de relatie met de televisie, ook in financiële zin;
- het scheppen van betere mogelijkheden voor het ontwikkelen van projecten.

Financiële randvoorwaarden

Ik meen dat er goede gronden zijn om meer geld aan de filmsector ter beschikking te stellen. Het huidige budget staat onder grote druk en is zeker niet buitensporig groot, noch in vergelijking met andere kunstsectoren noch in vergelijking met andere Europese landen. Bovendien is het van groot belang om in een gestaag uitdijende audio-visuele wereld meer te investeren in cinematografisch talent en creativiteit. De filmkunst is immers in belangrijke mate normatief voor het niveau van audio-visuele producties in het algemeen. Met het oog op een groeiende behoefte aan hoogwaardig Nederlandstalig drama is het ook verstandig om de ontwikkelingskansen te vergroten van een sector waar in de loop der jaren veel expertise, kennis en professionaliteit op dit vlak is opgebouwd. Er zal met name meer moeten worden geïnvesteerd in de ondersteuning en ontplooiing van talent en in de ontwikkeling van interessante filmprojecten.

Extra inspanningen van de kant van de overheid koppel ik evenwel aan de bereidheid van andere partijen om deze ook te verrichten. Voorkomen moet worden dat de filmsector in toenemende mate afhankelijk wordt van overheidssteun.

Over genoemde extra inspanning van de zijde van filmbedrijfsleven ben ik in gesprek met de Nederlandse Bond van Bioscoop- en Filmondernemingen. De Bond is bereid in overweging te nemen om gedurende de komende Kunstenplanperiode een substantiële bijdrage te leveren aan de financiering van de in mijn filmbrief voorgestelde automatische subsidieregeling. Dat is verheugend. Daarbij heb ik mij verplicht mij in te spannen voor een verlaging van het btw-tarief op bioscoopvertoningen.

Ik wil evenwel met de Bond verder spreken over de mogelijkheid een toeslag van enkele dubbeltjes te heffen op elk bioscoopkaartje, zeker wanneer het btw-tarief daadwerkelijk en substantieel wordt verlaagd. Deze consumentenbijdrage zal dan ten goede komen aan de filmproductie en zal de basis voor een automatische subsidieregeling aanzienlijk versterken.

Relatie met televisie

In Uw advies van 12 april j.l. heeft U terecht veel nadruk gelegd op de relatie tussen film en televisie. In termen van publieksbereik is de televisie een belangrijke, zo niet de belangrijkste distributeur van films; voor Nederlandse films echter tegen een vergoeding die in geen verhouding staat tot de kostprijs. In andere Europese landen zijn maatregelen getroffen om de televisie een substantiële bijdrage te laten leveren aan de nationale filmproductie. Deze maatregelen vormen in veel landen de ruggegraat van de filmfinanciering, want zonder de televisie kan het eenvoudig niet.

In de nota 'Publieke omroep in Nederland' heb ik opgemerkt dat ik een grotere investeringsbereidheid van de omroep in de Nederlandse filmindustrie zeker op zijn plaats acht.

Gelet op het directe belang dat de omroep heeft bij het doelgericht investeren in talent en

creativiteit in de dramasector en op het belang van de omroep als belangrijkste afnemer van films, meen ik dat het gerechtvaardigd is ernaar te streven dat een derde van de totale productiekosten binnen de filmsector gedragen wordt door de omroep. In de jaren tachtig is door de totstandkoming van het CoBO de bijdrage van de omroep in de financiering van films aanmerkelijk toegenomen. In 1991 echter is voor het eerst, vooral dankzij een grotere investeringsbereidheid van het Stimuleringsfonds, de financiering van speelfilms vanuit de omroep dicht bij het gewenste niveau gekomen. Ik ga er vanuit dat het fonds zijn bereidheid tot een substantiële financiële betrokkenheid zal continueren.

In mijn nota 'Publieke omroep in Nederland' heb ik de vraag aan de orde gesteld of de middelen die thans beschikbaar zijn voor de muziekvoorziening (circa 50 miljoen gulden) niet veel meer in de richting van televisieproducties moeten worden aangewend of, nog breder, dat met de beschikbare middelen juist meer en andere culturele activiteiten op de televisie gefinancierd moeten worden. De direct betrokkenen (NOS en Muziekcentrum) zal, zoals eerder opgemerkt, worden gevraagd een gezamenlijk advies uit te brengen over de presentatie van muziek op radio en televisie. Daarbij zullen binnen het kader van de bredere culturele aanwending van middelen artistiek-inhoudelijke overwegingen aangegeven moeten worden. Ik kan mij zeer wel voorstellen dat van deze middelen een bedrag wordt aangewend voor investeringen in de filmsector. Ik denk dan aan een bedrag in de orde van grootte van vijf miljoen gulden. De procedure met betrekking tot de advisering door NOS, Muziekcentrum en adviesraden dient mijns inziens op een zodanig tijdstip te zijn afgerond, dat in de cultuurnota van mei 1992 conclusies kunnen worden getrokken.

De fondsen

Bij de oprichting van het Fonds voor de Nederlandse Film in 1983 is de vraag aan de orde geweest of een tweede productiefonds wel voor de hand lag en of het niet beter zou zijn om de begrotingsmiddelen voor de lange 16 mm en de korte, kunstzinnige film toe te voegen aan het Productiefonds voor Nederlandse films. Bij de uiteindelijke keuze voor twee fondsen heeft de overheid voor ogen gestaan dat een goede onderlinge afstemming van werkzaamheden er voor zou kunnen zorgen dat de activiteiten van beide fondsen elkaar daadwerkelijk versterken. In de praktijk zijn er echter afstemmingsproblemen. De grens van één miljoen gulden productiekosten die wordt gehanteerd om te bepalen bij welk fonds de aanvragen voor lange speelfilmprojecten moeten worden ingediend, is misschien wel bruikbaar gebleken om enigszins uit elkaars vaarwater te blijven, maar is als beleidsmatig criterium niet erg steekhoudend.

In een aantal commentaren op de filmbrief is een pleidooi gehouden voor een taakverdeling tussen de fondsen, waarbij het Fonds voor de Nederlandse Film zich uitsluitend zou toelagen op 'de artistieke film'; het Productiefonds voor Nederlandse films zou zich enkel op grond van

economische motieven toeleggen op 'de commerciële film'. Zeker in de Nederlandse context is het onderscheid tussen 'artistieke' en 'commerciële films' kunstmatig en in de praktijk zelden strikt hanteerbaar. Zoals al vaker gesteld, is film een hybride kunstvorm, waarbij zowel artistieke als commerciële aspecten in meer of mindere mate een rol spelen. Pogingen om hierin beleidsmatig een scheiding aan te brengen, dragen het risico met zich dat de zogenaamde artistieke films marginaliseren en steeds afhankelijker worden van overheidssteun, en dat kwaliteitsfilms die ook een bioscooppubliek aanspreken tussen de wal en het schip raken.

Het hybride karakter van film doet overigens niets af aan het uitgangspunt dat het verlenen van filmsubsidies steeds dient te worden gemotiveerd vanuit kunstpolitieke overwegingen, zonder daarbij uit het oog te verliezen dat bedrijfsmatige continuïteit en een gezonde infrastructuur belangrijke voorwaarden zijn voor een hoogwaardige filmproductie.

Gehoord alle argumenten, die in de discussies naar voren zijn gebracht, kom ik tot geen andere conclusie dan dat de subsidieverlening voor filmproductie het meest doeltreffend kan geschieden vanuit één regie. Zowel artistieke als commerciële elementen, het coachen van jong talent, de zorg voor de verschillende genres kunnen dan steeds in hun onderlinge samenhang worden gezien. De praktijk heeft geleerd dat één bestuur daarvoor onontbeerlijk is. De opzet van één nieuw fonds dient uiteraard zo onbureaucratisch mogelijk te zijn. Ik acht het zeer wel mogelijk dat in de traditie van het Productiefonds het bestuur zelf de beoordeling van speelfilms ter hand neemt, incidenteel bijgestaan door externe adviseurs. Voor de overige categorieën kan het bestuur naar Deens model voor een beperkte periode twee of drie artistiek-inhoudelijke adviseurs aanstellen, die tevens sleutelposities bekleden ten aanzien van het opsporen en begeleiden van talent, het organiseren van workshops en het verlenen van stipendia. Daarnaast zal het bestuur zich laten bijstaan door een financieel adviseur, die zowel assistentie kan verlenen bij het beoordelen van de ingediende projecten als adviezen uit kan brengen over de nationale en internationale marktontwikkelingen. Alle leden van het bestuur zullen worden benoemd door de Minister, die daarbij rekening houdt met alle facetten van het filmbedrijf. Het bestuurlijk-juridisch kader van het fonds zal worden gevormd door de Wet op het specifiek cultuurbeleid, die thans nog in behandeling is. Het staat het bestuur uiteraard vrij zich door derden te laten adviseren over het beleid, maar in de statuten zal niet worden voorzien in een fondsraad.

Op korte termijn zal ik een deskundige opdracht geven een voorlopig bestuurlijk-organisatorisch werkplan op te stellen.

De randvoorwaarden die U in Uw advies ten aanzien van de totstandkoming van één fonds formuleerde, zullen bij het uitwerken van de plannen als uitgangspunt dienen. Ik heb goede nota genomen van uw opmerking dat er geen afbreuk mag worden gedaan aan de verworvenheden van elk van de beide fondsen.

Wat de werkwijze betreft, het fonds verstrekt subsidies voor de productie van de diverse filmgenres op basis van aangescherpte kwalitatieve selectiecriteria. Daarbij houdt het fonds rekening met de staat van dienst van producent en regisseur. De recent aan producenten geboden mogelijkheid om een meerjarige productieplanning in te dienen en de verhoging van de maximale bijdrage vooral voor films van bijzondere artistieke betekenis blijft gehandhaafd. Om versnippering van middelen over teveel producenten en regisseurs tegen te gaan, worden debutanten scherper geselecteerd. De suggesties van het Fonds voor de Nederlandse film voor een betere coaching van debutanten lijken me zeer wel bruikbaar. Daarnaast behoort het tot de mogelijkheden om steun te verlenen aan enkele producenten die beginnende en getalenteerde filmmakers onder hun hoede nemen. Het nieuwe fonds zal vooral ten aanzien van deze categorie producties ook steeds de artistieke resultaten beoordelen.

Bij de verdeling van de middelen over de verschillende categorieën zou ik een te grote fixatie op speelfilms willen vermijden. Juist in de categorieën documentaire en animatiefilm heeft ons land internationaal de hoogste ogen gegooid. Het behoud van de Nederlandse documentaire traditie heeft prioriteit. Ook de animatiefilm komt als kunstvorm een volwaardige plaats toe in de Nederlandse filmcultuur. Ik verzoek U daarom speciale aandacht te schenken aan het beleidsplan van de stichting Animated People. Daarnaast zijn in de categorie jeugdfilms recent veelbelovende aanzetten gegeven die extra investeringen rechtvaardigen.

Voor het verstrekken van automatische premies ben ik bereid een bedrag van maximaal 0,3 miljoen toe te voegen aan het bedrag dat de NBB ter beschikking stelt. Nadat is voldaan aan een aantal formele criteria, zal aan producenten een premie worden toegekend, waarvan de hoogte wordt vastgesteld aan de hand van de publieksresultaten in de filmtheaters. De hoogte zal aan een maximum worden gebonden. De premie, die achteraf aan producenten wordt verstrekt, dient te worden aangewend voor een volgende productie. Ook kan een premie worden verstrekt, wanneer er met een film een belangrijke prijs wordt gewonnen op een internationaal festival. De uitvoering van de regeling kan onder auspiciën van het nieuwe fonds plaats vinden.

Filmstudio

In mijn brief over het filmbeleid heb ik het voorstel gedaan een filmstudio of -werkplaats in te richten voor talentvolle debutanten. Ik heb in de discussies mogen constateren dat er in brede kring behoefte bestaat aan een dergelijke voorziening, zij het dat over de nadere invulling niet eensluidend wordt gedacht. Inmiddels heeft de Hogeschool voor de Kunsten, Amsterdam in het kader van de tweede fase Hoger Kunstonderwijs een plan ingediend dat gelijkenis vertoont met de idee van een filmstudio en waarover U voorwaardelijk positief heeft geadviseerd.

Ik ben met de Minister van Onderwijs en Wetenschappen in gesprek over de effectuering van Uw advies over de tweede fase voorzieningen. Ik ben bereid in het plan van de Hogeschool te participeren, indien kan worden voldaan aan de voorwaarden die ik in de paragraaf over het kunstvakonderwijs heb geformuleerd. Dat betekent onder meer dat de uiteindelijke voorziening geen beschermende, schoolse kweekvijver wordt, maar zo dicht mogelijk de beroepspraktijk zal benaderen.

Distributie en vertoning

In het Kunstenplan 1988-1992 is gesteld dat in het filmbeleid meer aandacht geschonken moet worden aan de distributie en vertoning. In uw vooradvies refereert U aan een discussie over een andere opzet voor de distributie van buitenlandse kwaliteitsfilms. U verwacht binnen een jaar meer duidelijkheid te kunnen scheppen over de richting die moet worden ingeslagen. Met het oog op die discussie heb ik opdracht gegeven voor een onderzoek naar de distributieproblematiek in Nederland.

Voor het filmklimaat in het algemeen, maar ook voor de film-distributie in het bijzonder, vervullen de festivals een belangrijke rol. Bij de beoordeling van de beleidsplannen van de verschillende festivals vraag ik U nadrukkelijk aandacht te besteden aan de wijze waarop zij op elkaar aansluiten. In de afgelopen jaren hebben de festivalorganisaties zich geprofessionaliseerd, maar tegelijkertijd bestaat de voortdurende neiging om de terreinen die de festivals beslaan, uit te breiden. Er dreigen overlappings te ontstaan. Ik acht het noodzakelijk dat er een goede afstemming tussen de festivals wordt gerealiseerd.

Het Filmmuseum

In het vorige Kunstenplan werd het bijzondere belang van een goed functionerend Filmmuseum onderstreept. Na een bestuurlijke interventie en een verhoging van het budget heeft het museum zich met veel elan vernieuwd. Thans levert het een unieke bijdrage aan de Nederlandse filmcultuur en is het internationaal gezichtsbepalend.

Terecht constateert U dat vanwege het bederf waaraan een groot gedeelte van de collectie onderhevig is, vooral de conserveringstaak van het museum extra aandacht vergt. Ik wil dan ook mijn daarop gerichte inspanningen in de komende periode continueren.

Het lijkt me van belang dat U bij de advisering ook aandacht besteedt aan de publieksfunctie en de internationale positie van het museum. Ik verzoek U de conclusie van een in mijn opdracht verricht onderzoek door bureau Samson - Veldkamp daarbij te betrekken. Dit onderzoek gaat onder meer in op de toekomstige profilering van het Filmmuseum in relatie tot een Nationaal Audiovisueel Archief.

Internationale aspecten

In de audio-visuele sector is internationalisering inmiddels een gegeven. Vanwege de stijgende kosten die gemoeid zijn met filmproducties, wordt de internationale samenwerking gestimuleerd door het afsluiten van bilaterale of multilaterale coproductie-verdragen en door de Europese steunmaatregelen die voor deze sector zijn ontwikkeld. Ook Nederland is in toenemende mate betrokken bij de projecten die op Europees niveau worden ontwikkeld, bijvoorbeeld bij Eurimages en het MEDIA-programma. In de komende jaren zal het accent dan ook nadrukkelijker komen te liggen op de internationale aspecten van het filmbeleid. Dit zal onder andere tot uitdrukking komen in een verhoging van mijn jaarlijkse bijdrage aan het Eurimages-fonds van 1 miljoen naar 1,5 miljoen gulden.

In mijn nota 'Publieke Omroep in Nederland' heb ik reeds opgemerkt dat ik met mijn collega van Economische Zaken het initiatief heb genomen om een Audiovisueel Platform op te richten dat als intermediair de audiovisuele sector van informatie zal voorzien over de Europese stimuleringsmaatregelen. Met betrokkenen -waaronder vertegenwoordigers van de Nederlandse speelfilm- en documentairemakers- wordt op dit moment overleg gevoerd over de oprichting van dit platform.

Voor de internationale profilering van de Nederlandse film in het buitenland vervult de Stichting Holland Film Promotion een belangrijke taak. Vrij recent heeft deze stichting een aantal werkzaamheden met betrekking tot buitenlandse filmfestivals en filmmanifestaties van mijn departement overgenomen. Mijns inziens dient het accent van de activiteiten nadrukkelijk te liggen op de promotie van Nederlandse films die op grond van hun kwaliteit de beste kansen hebben op internationale erkenning. Export en exportbevordering zijn en blijven de verantwoordelijkheid van de producenten. Als criterium voor de promotionele dienstverlening zou de stichting ook het buitenlandse resultaat van eerdere films van een cineast zwaarder mee kunnen laten wegen. Bovendien lijkt het van belang voor het effect en de doelmatigheid van de promotionele werkzaamheden van Holland Film Promotion dat er wordt gestreefd naar een nauwe samenwerking met het nieuwe Filmfonds.

Beeldende kunst, bouwkunst en vormgeving

Bij de overheidssteun voor moderne beeldende kunst, die al dateert van voor de Tweede Wereldoorlog, hebben sociale motieven lange tijd de boventoon gevoerd. Eerst nadat de Beeldende Kunstenaars Regeling was afgeschaft, werd het mogelijk het beeldende kunstbeleid te enten op de uitgangspunten van het kunstbeleid, i.e. kwaliteit en spreiding. In mijn brief van 21 augustus 1990 aan de Tweede Kamer, waarin ik de resultaten van het vernieuwde beeldende kunstbeleid evalueer, heb ik de noodzaak aangegeven van een beleid dat zowel gericht is op een kwalitatief zo goed mogelijke productie van beeldende kunst als op een adequate spreiding en afname daarvan. Ik heb daarbij ook aangegeven dat deze twee elementen alleen in een evenwichtige onderlinge samenhang -daaronder ook een bestuurlijke samenhang begrepen- doeltreffend kunnen zijn.

De verantwoordelijkheid van de rijksoverheid voor een kwalitatief zo goed mogelijke productie krijgt gestalte door het verstrekken van subsidies aan individuele kunstenaars, die de kans moeten krijgen zichzelf te bewijzen, die aan het begin staan van hun artistieke loopbaan, van wie het werk door het vernieuwende karakter nog niet door de markt is geaccepteerd of die tijdelijk geconfronteerd worden met een onvoldoende vraag naar hun werk; steeds voor zover hun werk door professionele beoordelaars van belang geacht wordt voor de beeldende kunst. Juist vanwege het autonome karakter van de beeldende kunst vormt dit instrument een wezenlijk en onmisbaar element van het beeldende kunstbeleid. Tot de rijksverantwoordelijkheid met betrekking tot de productie reken ik ook het direct investeren in en coachen van talentvolle kunstenaars in werkplaatsen.

Hoe onmisbaar op zichzelf ook, dit aanbodbeleid zou zijn betekenis verliezen, wanneer we er niet tegelijkertijd in slagen de belangstelling voor beeldende kunst te verbreden en te verdiepen én de effectieve vraag naar beeldende kunst te vergroten. Want vooral langs die weg kan de beeldende kunst wortel schieten in de samenleving. Daar ligt de basis voor een bloeiend beeldende kunstleven in ons land.

Beleidsinstrumenten op het terrein van de spreiding en afname zijn het meest doeltreffend wanneer kan worden aangesloten op een, al of niet latent aanwezige, belangstelling voor en vraag naar beeldende kunst bij particulieren, bedrijven, musea, overheidsdiensten e.d. De aankoopregeling musea, de rentesubsidieregeling, het opdrachtenbeleid en de subsidies van de lagere overheden behoren tot deze categorie. Belangrijke voordelen van deze instrumenten zijn dat met de overheidsgelden tegelijkertijd (inkomensvormende) middelen uit de markt kunnen worden gegenereerd, dat het 'gebruik' van het kunstwerk verzekerd is en dat de kunstenaar door de diversiteit van partijen in de markt niet afhankelijk is van één subsidieloket.

Zonder twijfel komen de verschillende partijen in de markt tot andere kwaliteitskeuzen dan bijvoorbeeld het Fonds voor de Beeldende Kunst. In het feitelijk bestaan van die verschillen is juist het bestaansrecht van het fonds gelegen. Het is evenwel niet zo, dat deze marktverruimende instrumenten leiden tot een verdunning van de kwaliteit. Daarvoor heb ik althans geen aanwijzingen.

Concluderend meen ik dat door een verschuiving van de ondersteuning van het aanbod naar een stimulering van de vraagzijde de groeimogelijkheden van de markt beter kunnen worden benut, zonder dat de eigen verantwoordelijkheid van de rijksoverheid voor de productie geweld wordt aangedaan.

Rentesubsidieregeling

Het instrument bij uitstek om de vraag van particuliere kopers naar beeldende kunst te vergroten is de rentesubsidieregeling. De regeling is een groot succes. Jaar na jaar blijken de toegelaten galeries van méér kunstenaars méér kunstwerken te verkopen en laat het totale aankoopbedrag een voortdurend stijgende lijn zien. De resultaten geven mij geen aanleiding mij opnieuw te bezinnen op de regeling als zodanig.

De regeling sluit aan op en beloont de voorkeuren van consumenten, zij het binnen vooraf gestelde en getoetste kwaliteitsgrenzen. Het is van belang deze grenzen scherp in het oog te houden, onder meer door bij de toelating van galeries scherper te selecteren. Daarenboven wil ik de galeries nadrukkelijker binden aan het programma van activiteiten, op grond waarvan zij tot de regeling zijn toegelaten. Effectieve controle daarop is nu ook mogelijk.

Bij de toelating dient ook gestreefd te worden naar een betere spreiding over het land. Tevens wil ik de toelatingsperiode met ingang van 1993 koppelen aan de kunstenplanperiode.

Daarnaast ben ik voornemens de uitvoering van de regeling buiten het departement te plaatsen en te verzelfstandigen. Dat past in het streven naar een doelmatiger overheid.

Hier zij ook nog vermeld dat ik thans de mogelijkheden onderzoek de regeling een internationaal karakter te geven, hetzij in het kader van de Europese Gemeenschap, hetzij op intergouvernementele basis.

Stimuleringsfonds voor de beeldende kunst

Met de door mij voorgenomen oprichting van een fonds voor kunstopdrachten wil ik nieuwe impulsen geven aan de kunst die in opdracht tot stand komt en aan de verbetering van de kwaliteit daarvan. Met een samenhangend en slagvaardig opdrachtenbeleid geef ik uitdrukking aan de speciale verantwoordelijkheid van de overheid voor de inrichting van de openbare ruimte. Het bijeenbrengen van kennis, know-how, documentatie en financiële middelen zal niet alleen de doeltreffendheid van het opdrachtenbeleid vergroten, het stelt het fonds ook in staat grootschalige projecten te realiseren.

Mede op verzoek van de Tweede Kamer zal ik met mijn collegae van het ministerie van VROM en het ministerie van O. & W. overleg voeren over de relatie tussen een dergelijk fonds en de uitvoering van de onder deze ministeries ressorterende percentageregelingen.

In Uw advies van 19 juni 1991 over fondsvorming heeft U voorgesteld te komen tot één Opdrachten- en Presentatiefonds met als belangrijke overweging dat op deze wijze de twee hoofdlijnen van het beleid (aanbod en spreiding/afname) in de opzet van de fondsvorming weerspiegeld wordt. Ik kan mij in deze gedachte vinden, in die zin dat het mijns inziens overweging verdient alle spreiding- en afname-instrumenten op termijn onder te brengen in wat volgens deze gedachte een Stimuleringsfonds voor de beeldende kunst zou worden. Ik denk behalve aan het opdrachtenbeleid en de presentatie- en manifestatiesubsidies ook aan de uitvoering van de rentesubsidieregeling, de subsidies voor tijdschriften en publikaties en de buitenlandactiviteiten, waarover U mij bij brief van 19 juli 1990 adviseerde.

Kunstmusea

In het spreidingsbeleid spelen de kunstmusea als podia van moderne beeldende kunst een belangrijke rol. Het ligt voor de hand het beeldende kunstbeleid en het museumbeleid steeds in hun onderlinge samenhang te bezien. Zoals ik mijn beleidsbrief stelde zoek ik naar mogelijkheden om, in het verlengde van de museumaankopen, met de musea tot afspraken te komen over de presentatie van Nederlandse beeldende kunstenaars. Ik denk daarbij bij voorbeeld aan een premie voor die musea, die besluiten tot de organisatie van een belangrijke tentoonstelling op het gebied van de hedendaagse Nederlandse beeldende kunst.

Ook is een financiële injectie mogelijk voor de uitgave van goede en uitgebreide catalogi met een integrale Engelse vertaling of een premie voor het brengen van een tentoonstelling van hedendaagse Nederlandse beeldende kunst naar het buitenland.

Daarnaast onderzoek ik de mogelijkheid de aankoopregeling voor kunstmusea te verbreden. Ik verwijs in dit verband naar mijn adviesaanvraag voor de sector cultuurbeheer.

Presentaties

Vanwege de internationalisering ontstaat er meer en meer behoefte aan omvangrijkere, professioneel georganiseerde en internationaal gerichte presentaties. Voorbeelden daarvan in het buitenland zijn de zogenoemde Institutes of Contemporary Art in Londen, Boston en Nagoya en in Nederland Witte de With. Voor de komende Kunstenplanperiode wil ik binnen het ruime scala van ondersteuningsmogelijkheden voor presentaties ruimte scheppen voor een beperkt aantal van dit soort instellingen in Nederland.

Werkplaatsen

Ook op het terrein van de beeldende kunst vormen de werkplaatsen een belangrijk instrument om de kwaliteit te bevorderen. De werkplaatsen hebben een capaciteit van circa 180 deelnemers en ontvangen ongeveer 7 miljoen gulden, daarbij de personeelskosten van de Rijksacademie niet meegerekend. De instellingen die op dit terrein actief zijn vertonen onderling grote verschillen in werkwijze én resultaten. U heeft in Uw advies over de tweede fase onderwijsvoorzieningen Ateliers '63 als ideaal voorgesteld. Juist in het licht van die constatering bevat het advies echter nog veel onduidelijkheden. Ik heb daarom samen met mijn collega van Onderwijs & Wetenschappen nader advies gevraagd over met name de relatie tussen de WVC voorzieningen en de HBO voorstellen, over de gewenste capaciteit en over de plaats van de tweede fase voorzieningen.

Vormgeving en bouwkunst

Ruim een jaar geleden heb ik U mijn beleidsvoornemens op het terrein van de vormgeving ter advisering voorgelegd. In Uw advies (26 maart 1991) kan ik mij in grote lijnen vinden. Overeenkomstig Uw advies en de aanbevelingen van het door Coopers & Lybrand opgestelde rapport ben ik tot de conclusie gekomen dat een beleidsmatig onderscheid tussen culturele en economische aspecten van de vormgeving niet zinvol is. De besprekingen met mijn collega van Economische Zaken zijn nog niet afgerond. Zodra dat wel het geval is, zal ik U daarover nader informeren.

Wat betreft mijn beleidsvoornemens op het terrein van de bouwkunst verwijs ik korthedshalve naar de recent uitgebrachte Nota Architectuurbeleid. Ik heb kennis genomen van Uw advies op deze nota. Bij de uitvoering van mijn beleid zal ik Uw vragen en suggesties betrekken, daaronder begrepen Uw wens meer aandacht te besteden aan de ontwerpende component van de landschapsarchitectuur. De Vaste Commissies voor Welzijn en Cultuur en voor de Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening zullen binnenkort een hoorzitting houden over de Nota Architectuurbeleid.

Kunstbeoefening door amateurs en kunsteducatie

Inleiding

Kunstbeoefening door amateurs maakt een belangrijk deel uit van ons culturele leven. Uit het SCP-rapport 'De kunstzinnige burger' blijkt dat ruim 6 miljoen mensen op één of meer terreinen van de amateuristische kunstbeoefening actief zijn.

Het als amateur beoefenen van kunst is op zichzelf al een vorm van (actieve) cultuurdeelname. Juist in deze sector zijn mensen niet alleen consumenten van cultuur; door zelf inspanningen te leveren dragen ze bij aan het behouden, ontwikkelen en overdragen van culturele waarden.

Daarenboven biedt het aanknopingspunten voor de bevordering van de meer receptieve deelname aan het professionele kunstleven. Uit het eerder genoemde onderzoek van het SCP blijkt namelijk dat er een positief verband bestaat tussen amateuristische kunstbeoefening en het bezoeken van culturele evenementen, die dicht aansluiten bij het vak dat men zelf als amateur beoefent.

Kennelijk is het zo dat door het zelf beoefenen men weet krijgt van de artistieke moeilijkheden en mogelijkheden, die zich voordoen. Dit leidt tot een verdieping en verbreding van de appreciatie van kunst.

De bijzondere betekenis van kunstbeoefening door amateurs geeft mij aanleiding het beleid op de terreinen van de amateurkunst en de kunstzinnige vorming opnieuw te bezien. Ik ben mij ervan bewust dat daarbij voor de landelijke overheid een beperkte rol is weggelegd. Immers de vele plaatselijke en regionale organisaties voor amateurkunst vervullen hun functie in de samenleving onafhankelijk van subsidiëring door de landelijke overheid terwijl de centra voor kunstzinnige vorming worden gedragen door de gemeenten en provincies.

Mijn verantwoordelijkheid beperkt zich dan ook tot die kwaliteitsbevorderende voorzieningen welke door hun aard, omvang en bedoeling het beste op landelijk niveau georganiseerd kunnen worden.

Begrippen

Alvorens nader in te gaan op de inrichting van de landelijke taken, wil ik eerst nog het volgende opmerken over de begrippen 'kunstbeoefening door amateurs' en 'kunstzinnige vorming of kunsteducatie'. De beide begrippen kunnen worden opgevat in twee betekenissen:

(i) als sector of organisatorische constellatie; (ii) als activiteit.

Meestal worden deze begrippen gehanteerd om verschillende organisatorische constellaties of sectoren mee aan te duiden. Kunstbeoefening door amateurs staat dan voor muziekverenigingen, koren, toneel- en dansgroepen en bijvoorbeeld verenigingen van amateur schilders of fotografen. Met kunstzinnige vorming wordt dan de verzameling van muziekscholen en creativiteitscentra e.d. bedoeld. Feitelijk kan worden geconstateerd dat het ook bij de centra voor kunstzinnige vorming

overwegend gaat om dienstverlening aan mensen die als amateur een kunstvorm actief beoefenen. De suggestie als zou het hier om twee afzonderlijke sectoren gaan is dus misleidend. Het ware beter om voortaan te spreken over één sector voor amateurkunst en kunstzinnige vorming. Wanneer we kunstbeoefening door amateurs en kunstzinnige vorming opvatten als activiteiten dan kan kunstzinnige vorming beschouwd worden als middel voor kwaliteitsbevordering van de kunstbeoefening door amateurs.

Kunstzinnige vorming als activiteit kan daarbij behalve in de sector van de amateuristische kunstbeoefening, óók ingezet worden in andere sectoren, bijvoorbeeld in het onderwijs.

Knelpunten

In mijn visie is er thans geen sprake van een optimale taakopvatting door de landelijke organisaties. Ook de taakverdeling tussen deze organisaties is voor verbetering vatbaar. Voorts dient de werking van het projectenbudget kritisch gezien te worden, mede in relatie tot de taken van de landelijke organisaties.

Naast de traditioneel in verenigingen georganiseerde kunstbeoefening door amateurs en de centra voor kunstzinnige vorming is er een toename te constateren van andere organisatieverbanden. Zij zijn meestal van beperkte duur en hebben vaak het karakter van projecten. Vaak zijn juist die initiatieven artistiek interessant en vinden we juist hier de aanknopingspunten voor kwaliteitsverbetering.

De landelijke gesubsidieerde organisaties voor amateuristische kunstbeoefening richten zich evenwel in veel gevallen vooral op hetgeen in verenigingsverband plaatsvindt. De landelijke organisaties bevinden zich doorgaans in het directe verlengde van die verenigingsstructuren. Ze richten zich minder of geheel niet op de centra voor kunstzinnige vorming of op de zojuist genoemde incidentele initiatieven.

Het Landelijk Ondersteuningsinstituut Kunstzinnige Vorming (LOKV) richt zich voornamelijk op de centra voor kunstzinnige vorming en het onderwijs en veel minder op de sector van de amateurkunst.

Het LOKV heeft zich tot dusverre conform het huidige beleid vooral georiënteerd op het onderwijs en minder op de sector van de amateurkunst. Daardoor zijn de mogelijkheden van de eigen sector onvoldoende benut.

Het ontbreekt bijvoorbeeld aan een goede afstemming tussen de instellingen voor amateurkunst en het LOKV. Ook op lokaal niveau ontbreekt deze aansluiting tussen de sectoren van de amateuristische kunstbeoefening en de kunstzinnige vorming. De centra hebben nog nauwelijks een aanbod ontwikkeld dat inspeelt op de toenemende behoefte aan scholing bij amateurs.

Een laatste knelpunt is de werking van het projectenbudget. Dit budget is nu alleen bestemd om aanvragen vanuit het veld zelf te honoreren. Het is dus louter passief in zijn werking. Ik hecht eraan om het mogelijk te maken dat het budget ook aangewend gaat worden om op actieve wijze interessante initiatieven te stimuleren.

Beleidsvoornemens

Dit alles brengt mij tot de vraag of door een betere taakverdeling en een andere inrichting van het landelijke niveau het bereik en de doeltreffendheid van de voorzieningen vergroot kan worden.

Ik wil U graag het volgende voorleggen. Uitgaande van een ander onderscheid tussen kunstbeoefening door amateurs en kunstzinnige vorming (of kunsteducatie), lijkt het me toe dat het om de volgende landelijk uit te oefenen taken gaat:

- met betrekking tot kunstbeoefening door amateurs:

repertoire-ontwikkeling, promotie, voorlichting (documentatie, informatie), bijzondere evenementen, internationale activiteiten en contacten; dit alles ten behoeve van de verenigingen voor amateuristische kunstbeoefening, centra voor kunstzinnige vorming en individuele initiatieven;

- met betrekking tot kunstzinnige vorming of kunsteducatie:

ontwikkeling en produktie van leer- en lesmateriaal in samenwerking met commerciële uitgeverijen, bemiddeling vooral ten behoeve van het onderwijs; documentatie en informatie ten behoeve van het onderwijs en de centra voor kunstzinnige vorming.

De documentatie- en informatietaak kan mijns inziens het meest doeltreffend vanuit één organisatie worden verricht.

Mijn vraag aan U is in hoeverre U aanleiding ziet om, op grond van een dergelijke taakverdeling en met inachtneming van het huidige bereik van de nu bestaande landelijke voorzieningen, te komen tot een reorganisatie en vervolgens hoe naar Uw inzicht een nieuwe constellatie er uit zou moeten zien.

Mijn gedachten gaan vooralsnog uit naar het hergroeperen van de landelijke voorzieningen in een aantal disciplinewijze instellingen voor amateuristische kunstbeoefening die relatief onafhankelijk van de verenigingsstructuren opereren en één landelijk ontwikkelingsinstituut voor kunsteducatie.

Het is evident dat een nauwkeuriger taakverdeling en een vergroting van het bereik alsmede het inrichten van voorzieningen per kunstdiscipline verregaande consequenties zal hebben voor de huidige landelijke instellingen, inclusief het LOKV.

Voor het LOKV gaan mijn gedachten uit naar een verschuiving en een vermindering van de onderwijstaken. In mijn visie zou de betrokkenheid van de kunstzinnige vorming bij het onderwijs herbezien moeten worden op basis van het kunstbeleid. Dit impliceert het herijken van de bijdrage vanuit de kunstensector aan de expressievakken in school. Over de consequenties daarvan, met name voor het LOKV, zal ik met de staatssecretaris van O en W overleggen.

Voorts staat mij een verschuiving voor ogen van taken en middelen van het LOKV naar de landelijke instellingen voor amateuristische kunstbeoefening. Met deze verschuiving is in totaal 3 miljoen gulden gemoeid. Met dit nader te verdelen bedrag dienen de amateur-instellingen enerzijds per discipline een beleid gericht op de lokale en regionale centra voor kunsteducatie te ontwikkelen en anderzijds de gelegenheid te krijgen meer activiteiten te ontplooiën gericht op de sector van de amateuristische kunstbeoefening.

Het LOKV zal voor de resterende taken een bedrag van circa 5 miljoen gulden ter beschikking gesteld worden.

Hoewel de betekenis van de totale sector op zichzelf een verruiming van de middelen rechtvaardigt, meen ik dat met de bestaande middelen zoveel doeltreffender kan worden gewerkt, dat ik thans uitga van budgettaire neutraliteit.

Tot slot wil ik U ten aanzien van de projectsubsiëring verzoeken na te gaan in hoeverre de verantwoordelijkheid daarvoor moet of kan worden gedelegeerd aan de instellingen voor amateurkunst en het LOKV. Ik verzoek U hierbij ook de eerdere discussie over fondsvorming te betrekken.

De landelijke instellingen krijgen hierdoor een grotere armslag ten aanzien van het actief stimuleren van kwaliteitsbevorderende ontwikkelingen.

Financiële effecten

Binnen de kunstbegroting zal sprake zijn van majeure verschuivingen, als gevolg van zowel artistieke als beleidsmatige overwegingen.

Om gedurende de kunstenplanperiode flexibel te kunnen inspelen op ontwikkelingen in de kunst en om meer geld voor incidentele subsidies ter beschikking te kunnen stellen, stel ik een reductie voor van het subsidievolume dat beschikbaar is voor structureel gesubsidieerde instellingen.

Wanneer ik -om de gedachten te bepalen- uitga van een reductie met 3 procent valt er een bedrag van circa zes miljoen vrij voor dit doel.

De herinrichting van de regionale orkest- en operavoorzieningen levert een bedrag op tussen de 9 en 16 miljoen gulden, afhankelijk van de te kiezen variant.

Voor de financiering van mijn beleidsvoornemens op het terrein van de bouwkunst wil ik een bedrag van 4 miljoen gulden ten laste brengen van de begroting voor beeldende kunst. Op het gebied van het vormgevingsbeleid wil ik het thans beschikbare budget handhaven.

Voor de intensivering van de spreiding en afname-instrumenten op het terrein van de beeldende kunst denk ik aan een bedrag in de orde van grootte van een á twee miljoen gulden ten laste van de aanbodsubsidies.

Wat de film betreft ben ik bereid in aansluiting op de filmbrief extra investeringen te verrichten, mits ook de partijen in de markt hun inspanningen verhogen. Ik denk aan een bedrag van ruim 5 miljoen gulden voornamelijk ten behoeve van de filmproductie, de filmstudio, internationale samenwerking en het filmmuseum (exclusief filmconservering en Eurimages).

Mijn voornemens met betrekking tot de amateuristische kunstbeoefening leiden tot een verschuiving van circa 3 miljoen gulden binnen de begroting van amateuristische kunstbeoefening en kunstzinnige vorming.

Literatuurverwijzingen

Om het bestaan van kwaliteit, Vooradvies ten behoeve van het tweede Kunstenplan;
Raad voor de Kunst, 's-Gravenhage, juli 1991

Plan voor het kunstbeleid 1988-1992 Tweede Kamer, vergaderjaar 1987-1988, 20263, nrs 1-2

Nota Publieke omroep in Nederland aan de Tweede Kamer, 6 juni 1991

Brief inzake fondsvorming aan de Tweede Kamer, 4 december 1990

Podiumkunsten & Publiek, onderzoek uitgevoerd door de Rijksuniversiteit Utrecht
in opdracht van het Ministerie van WVC; Rijswijk; november 1990

Brief inzake het jeugdtheaterbeleid aan de Raad voor de Kunst, 7 mei 1991

Brief inzake het filmbeleid aan de Raad voor de Kunst, 23 januari 1991

De filmfondsen in de Jaren Tachtig onderzoek uitgevoerd door Bureau Driessen in opdracht
van het Ministerie van WVC; Utrecht; 1991

Onderzoek Audiovisuele Archieven, Samson - Veldkamp, maart 1991

Beleidsbrief Beeldende Kunstbeleid aan de Tweede Kamer, 21 augustus 1990

Evaluatie beleid beeldende kunst, bouwkunst en vormgeving 1988, Rijswijk april 1990

Concept Beleidsnota vormgeving; Rijswijk; september 1990

Ruimte voor Architectuur Nota architectuurbeleid; 's-Gravenhage 1991

De kunstzinnige burger, Sociaal en Cultureel Planbureau, Rijswijk september 1991